

Milletlerarası Hukukta Denizde Bilimsel Araştırmanın Farklı ve Çakışan Deniz Alanlarında Yönetimine Genel Bir Bakış

General Overview of the Marine Scientific Research in International Law and its Management in Different and Overlapping Maritime Zones

Ayşe Nur TÜTÜNCÜ*

Öz

Bu makalede, 1958 tarihli *Cenevre Sözleşmeleri* ve 1982 tarihli *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi* hükümleri çerçevesinde denizde bilimsel araştırma kavramı incelenerek farklı deniz alanlarındaki bilimsel araştırmanın yönetimi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Deniz hukuku, Denizde bilimsel araştırma, 1982 BMDHS, Bilimsel araştırmayı yönetme hakkı, taleplerin örtüştüğü deniz alanlarında bilimsel araştırma.

Abstract

In this article, the concept of marine scientific research (MSR) and its management in different maritime zones will be examined and evaluated under the provisions of the 1958 Geneva Conventions and the 1982 United Nations Law of the Sea Convention (UNCLOS).

Keywords: Law of the Sea, Marine Scientific Research, UNCLOS, Right to conduct MSR, MSR in overlapping zones.

I. GİRİŞ

Denizlerin iyi yönetimi, deniz çevresinin bilimsel olarak doğru anlaşılması ile mümkün olabilir. Ancak, öte yandan kıyı açığındaki deniz alanlarında bilimsel veya başka araştırma faaliyetlerinin – özellikle başka bir devletin münhasır ekonomik bölgesi (MEB)'nde askeri araştırma faaliyetleri – yapılması kıyı devletlerinin ekonomik ve güvenlik çıkarlarını etkileyebilir. Karasuları genişliğinin 12 mile çıkması ve 200 millik MEB kavramının kabul edilmesi ile birlikte, denizde bilimsel araştırma yapılacak alanlar daralmıştır. Ayrıca bilimdeki gelişmeler, enerji ihtiyacının denizlerden

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Devletler Umumi Hukuku Anabilim Dalı, Beyazıt, E-Mail: tutuncu@istanbul.edu.tr, Tel:0212 440 01 39. *Bu yazı akademik hayatım süresince beni her zaman destekleyen ve değer veren çok sevgili meslektaşım Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal'ın anısına saygıyla atfolunur.*

karşılabilmesi hususunda farklı imkânların ortaya çıkması¹ ve başka nedenlerin² bu konu hakkında ayrıntılı bir düzenleme yapılması ihtiyacını doğurması, konunun 1982 tarihli *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*³ (BMDHS)'nin XIII. Bölümü'nde önceye nazaran çok daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi ile sonuçlanmıştır. MEB kavramının ortaya çıkması, kıyı ve araştırma yapan devletlerin haklarına, yükümlülüklerine ve görevlerine ilişkin yeni düzenlemelerin kabul edilmesini gerektirmiştir. Çoğu yeni bağımsızlık kazanmış ve gelişmekte olan kıyı devletleri ile çoğunlukla gelişmiş devlet olan başlıca araştırma yapan devletler arasında araştırma faaliyetine yönelik mevcut kaygıları gidermek üzere bir denge oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Araştırma yapan devletler, kıyı devletinin bu konudaki sınırlamalarının, sadece bilimin ilerlemesini olumsuz yönde etkilemekle kalmayıp, bütün insanlığın yararlandığı deniz alanlarındaki geleneksel bilimsel araştırma özgürlüğüne müdahale anlamına geleceği, fakat aynı zamanda hava tahmini ve okyanus akıntısı ve okyanus tabanındaki doğal güçlerin etkilerinin araştırılması gibi hususlarda insanlığa sağlanacak muhtemel faydaları da engelleyeceği düşüncesini taşımıştır. Öte yandan, gelişmekte olan devletlerin birçoğu, denizde bilimsel araştırma rejimini, doğal kaynaklarını yeterli bir şekilde koruduğu ve barış ve kalkınmayı garanti ettiği için desteklemişlerdir. Bölüm XIII, kıyı devletleri ve araştırma yapan devletlerin haklarını bölge bazında faaliyet gösteren bir rejim kurarak dengelemeye çalışmıştır.⁴

Ayrıca birçok gelişmekte olan devlet de araştırma faaliyetlerinin, istihbarat toplanabileceği veya özellikle haritası çıkarılmamış alanlarda muhtemelen ekonomik önem taşıması sebebiyle ekonomik kazanç elde edilmesinin kılıfı olarak kullanılabilmesi hususunda çok ihtiyatlı davranmıştır. Gelişmekte olan devletler, kıyı devletinin kıta sahanlığında ve MEB'si içindeki bütün araştırma faaliyetlerinde önceden rızasının alınmasını istemişlerdir. Gelişmiş devletler ise, MEB ve kıta sahanlığında yürütülecek araştırma projeleri için kıyı devletine bir ön bildirim (advance notification) yapılmasını önermişlerdir.⁵

İşte bu çerçevede *Sözleşme*'nin son hali, gelişmiş devletler açısından bir taviz, gelişmekte olan devletler açısından ise diplomatik bir zafer olarak nitelendirilmektedir.⁶ Kıyı devletinin karasularındaki yetkisi, mutlak olarak kalmıştır. MEB'de ve kıta sahanlığında araştırma yapılması durumlarındaysa kıyı devletinin önceden rızasının alınması aranmaktadır.⁷ Ancak barışçıl amaçlı

1 H. Ilgaz, "Denizde Bilimsel Araştırmaların Uluslararası Hukukta Düzenlenmesi İhtiyacının Ortaya Çıkışı", *Journal of Naval Science and Engineering* 2009, Vol. 5, No.1, s.46.

2 *Ibid.*, s. 42-43.

3 1833 *United Nations Treaty Series* (UNTS) 396.

4 T. D. Partner, K. Freeman, "Marine Scientific Research under UNCLOS: a Vital Global Resource?", *International Hydrographic Review*, Vol. 7, No. 2 (New Series) August 2006, s.7.

5 L. Caflisch, J. Piccard, "The Legal Regime of Marine Scientific Research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea", 38 *Hiedelberg Journal of International Law* 868-869 (1978).

6 J. A. Vargas, "U.S. Marine Scientific Research Activities Offshore Mexico: An Evaluation of Mexico's Recent Regulatory Legal Framework", 24 *Denver Journal of International Law and Policy* 15 (1995).

7 F. H.Th. Wegelein, *Marine Scientific Research, The Operation and Status of Research Vessels and Other Platforms in International Law*, Publications on Ocean Development, Martinus Nijhoff Publishers Leiden / Boston, Volume 49, 2005, s.2.

araştırmalar için bu rızanın normal durumda verilmesi, *Sözleşme*'de belirtilen belirli özel durumlar dışında makul olmayan bir şekilde geciktirilmemesi ve reddedilmemesi gerekir. Kıyı devletinin rızasının istenmesi ve istek tarihinden itibaren 6 ay içinde cevaplanmaması durumunda bu rızanın örtülü olarak verildiği farz edilir. Bu hüküm, kıyı devletinin uzun bürokratik gecikmelere sebep olan ve ağır külfet getiren düzenlemelerinden kurtulmak amacıyla kabul edilmiştir. İşte bu yazıda ana hatları belirtilen 1982 tarihli *BMDHS* hükümleri çerçevesindeki bu düzen, daha ayrıntılı olarak incelenmiş ve farklı deniz alanlarındaki hukukî statüsü tartışmalı temel noktalar ile birlikte değerlendirilmiştir. Bunlar arasında denizde bilimsel araştırmanın tanımı, denizde bilimsel araştırma serbestisi ile kıyı devletlerinin çıkarlarını korumanın uzlaştırılması, hidrografik ve askeri araştırma faaliyetlerinin başka bir devletin MEB'sinde yürütülüp yürütülemeyeceği, denizde bilimsel araştırma konusunda milletlerarası iş birliğinin nasıl sağlanacağı zikredilebilir.

II. DENİZDE BİLİMSEL ARAŞTIRMANIN TANIMI VE ÖNEMİ

Modern deniz biliminin başlangıcı olarak görülen 1870'lerdeki *Challenger*⁸ gemisinin seferinden bu yana, denizde bilimsel araştırma önemli ölçüde gelişmiştir. Olağan anlamıyla denizde bilimsel araştırma, deniz çevresiyle ilgili temel veya uygulamalı bilimsel araştırmaların herhangi bir biçimi veya deniz çevresine ve süreçlerine ait bilimsel bilgiyi geliştirmek için deniz alanında yapılan faaliyetler⁹ olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, 1982 tarihli *BMDHS* Bölüm XIII, 28 ayrıntılı hükümden¹⁰ oluşmasına, başlığında ve metninde “denizde bilimsel araştırma” terimi kullanılmasına rağmen, *Sözleşme*'nin kendisi bu terimin bir tanımını vermemektedir¹¹ ve araştırmaların yürütülmesine yönelik usuli bir çerçeve de çizilmemiştir.¹² *BMDHS*'nin “denizde bilimsel araştırma” kavramının soyut bir hukuki tanımını içermediğini görerek, daha somut terimler ışığında tanımlamak ve deniz biliminin hangi gerçek alanlarının *Sözleşme*'nin XIII. Bölümü tarafından ele alındığını incelemek uygun gibi görünse de, deniz biliminin ayrı ve farklı dallarının bulunduğu göz önüne alındığında, *Sözleşme*'nin hangi alanları kapsamadığını ve *BMDHS* kapsamında denizde bilimsel araştırmanın olumsuz olarak tanımlanmasının daha kolay olacağını düşünenler de vardır.¹³

8 1872-1876 yılları arasında İngiliz doğa bilimci John Murray ve İskoç doğa bilimci Charles Wyville Thompson'un liderliğindeki *Challenger* seferi, okyanus sıcaklıkları, akıntılar, deniz yaşamı ve deniz tabanının jeolojisi gibi geniş bir yelpazede okyanus özellikleri hakkında bilgi toplamak için düzenlenen ilk gerçek deniz bilimleri seferidir. E. Doussis, “*Marine Scientific Research: Taking Stock and Looking Ahead*”, G. Andreone: Editor, **The Future of the Law of the Sea Bridging Gaps Between National, Individual and Common Interests**, Springer Open, 2017 s.87.

9 **Definitions for the Law of the Sea: Terms Not Defined by the 1982 Convention**, General Editor G. K. Walker, Report of the International Law Association American Branch Law of the Sea Committee, Leiden – Boston 2012, s.241.

10 *BMDHS*, m. 238-265.

11 T. Treves, “*Marine Scientific Research*” in R. Wolfrum (ed.), *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (2nd ed.; Oxford: Oxford University Press, 2013) para 1.

12 N. Oral, “*The Need for A Regional Framework for Marine Scientific Research in the Black Sea and Mediterranean Sea*”, **Marine Genomics** (2014), s.1.

13 P. Gragl, “*Marine Scientific Research*”, **The IMLI Manual on International Maritime Law: Volume I: The Law of the Sea**, Ed. By: David Attard, Malgosia Fitzmaurice, Norman A Martínez Gutiérrez, 2014, s.403

Bununla birlikte, özellikle Konferans sırasında tanımlama için teklifler yapılmış, ancak bu *Sözleşme*'nin nihai şekline dahil edilmemiştir. *BMDHS* müzakerelerine bakıldığında, *Sözleşme*'de bu kavrama dair bir tanım yapılmamasına neden olan çeşitli yaklaşımlar sergilendiği görülür. Örneğin Kanada, 1972'de Deniz Yatağı Komitesi'nin III. Alt Komitesi'nde şöyle bir genel tanım önermiştir: “Denizde bilimsel araştırma ister temel ister uygulamalı olsun, tüm kaynakları ve canlı organizmaları da içeren deniz çevresi hakkındaki bilgileri arttırmayı amaçlayan herhangi bir çalışmayla ilgili olup; ilgili tüm bilimsel etkinlikleri kapsamına alır.”¹⁴ Ertesi yıl dört Doğu Avrupa devleti “okyanusta bilimsel araştırma” terimini genişletilmiş şekilde açıklamıştır.¹⁵ 1974'te Trinidad Tobago bir taslak tanım önermiştir.¹⁶ Ayrıca, 1974'te, Birleşik Alternatif Metin'de denizde bilimsel araştırma “deniz çevresinde insanın bilgisini arttırma ve barışçıl amaçlarla yürütülen ancak milli yetki alanlarının dışında kalan alanlarla sınırlı olan herhangi bir araştırma ve ilgili deneysel çalışmalar” olarak tanımlanmıştır.¹⁷ Burada denizde bilimsel araştırma yapma serbestisi, kıyı devletlerinin kaynaklarından ekonomik olarak yararlandığı alanlarda yalnızca doğal kaynakların araştırılması veya kullanılmasıyla bağlantılı olmayan araştırmalar için tanınmıştır.¹⁸ Aynı yıl Mısır, farklı bir yaklaşım sergilemiş ve tanımı genişletmiştir.¹⁹ 1975'te dokuz sosyalist devlet şöyle bir öneri yapmıştır: “Denizde bilimsel araştırma”, insanların bilgisini arttırmak ve barışçıl amaçlarla gerçekleştirilmek üzere tasarlanmış deniz çevresindeki herhangi bir araştırma veya ilgili deneysel çalışma anlamına gelir.²⁰ Resmi Olmayan Müzakere Metni'nin III. Kısım 1.

14 A/AC.138/SC.III/L.18 (1972), Canada: Working Paper on Marine Scientific Research, S. Oda, **The International Law of the Ocean Development: Basic Documents**, Volume II, Sijtoff, Leiden 1975, s.416.

15 A/A.138/SC. III/L.31 (1973). Bulgaristan, Polonya, Ukrayna, SSCB, **Ibid.**, s.418. “Seyrüseferin ve denizin diğer kullanim biçimlerinin daha da geliştirilmesi ve aynı zamanda okyanus üzerindeki hava sahasının kullanılması, devletlerin barışçıl faaliyetleri için gerekli olan deniz yatağında ve onun altında, doğrudan sanai işletmeye yönelmeyen, ancak okyanus alanında meydana gelen doğal süreçlerin ve olayların tüm yönleri hakkında bilgi elde etmek için tasarlanan, devletler ile gerçek ve tüzel şahıslar ile milletlerarası teşkilâtların yürüttüğü herhangi bir temel veya uygulamalı araştırma ve ilgili deneysel çalışma”.

16 Art. 1 of Trinidad and Tobago: Draft Articles on Marine Scientific Research, Doc. A/CONF.62/C.3/L.9 (1974), **Third United Nations Conference on the Law of the Sea (1973–1982)** First and Second Session (New York, 3–15 December 1973 and Caracas, 20 June to 29 August 1974) Volume III: Documents). “a. Denizde bilimsel araştırma, deniz çevresinde herhangi bir çalışma veya araştırma ve bunlarla ilgili deneylerdir; b. denizde bilimsel araştırma, temel bilimsel araştırmalar ile ticari işletme veya askeri kullanıma yönelik yürütülen sanai veya diğer araştırmalar arasındaki açık ya da kesin ayrımı engellemek için böyle bir niteliktedir.”

17 Doc. A/CONF.62/C.3/L.17,1974, Texts on item 13 (Marine scientific research) and item 14 (Development and transfer of technology), **Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea**, Volume III (Documents of the Conference, First and Second Sessions), s.263.

18 M.H. Nordquist et al. (Eds), **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary** (Martinus Nijhoff, 1991) vol. IV, Part XIII, Section I, para. 238.4, s. 442.

19 “Bilimsel araştırmalar, deniz kirliliği ve diğer normal olmayan durumların azaltılmasına yönelik yöntemlerin teşvik edilmesine katkıda bulunmak kadar deniz çevresinde ve üzerindeki havada doğal olaylarla ilgilenen tüm araştırmalara da katkıda bulunur. Bilimsel araştırmalar, tüm barışçıl olmayan durumlara karşıdır ve deniz kaynaklarının doğrudan istismar edilmesine yönelik faaliyetleri kapsamaz”. Egypt's informal paper, Doc. A/CONF.62/C.3/L.17, 1974, Texts on item 13 (Marine scientific research) and item 14 (Development and transfer of technology), Texts Submitted As Conference Room Papers to the Informal Meetings, **Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea**, Volume III (Documents of the Conference, First and Second Sessions) s.265.

20 Draft art. 1 of nine Socialist States, 1975, A/CONF.62/C.3/L.26, 1975. **Third United Nations Conference on the Law of the Sea (1973–1982)**, Volume IV: Third Session (Geneva, 17 March to 9 May 1975), Bulgaria, Byelorussian Soviet Socialist Republic, Czechoslovakia, German Democratic Republic, Hungary, Mongolia, Poland, Ukrainian Soviet

maddesi kısa bir tanım yapmıştır: “Denizde bilimsel araştırma, insanın deniz çevresine ilişkin bilgilerini arttırmak için tasarlanmış herhangi bir araştırma veya ilgili deneysel çalışma” anlamına gelir.²¹ Resmi Olmayan Hukuki Uzmanlar Grubu’nun hazırladığı metnin gözden geçirilmiş 1. maddesi uyarınca ise, “bu Sözleşme için, denizde bilimsel araştırma, insanlığın deniz ortamı ile ilgili kaynakları dahil olmak üzere bilgisini arttırmak için tasarlanmış herhangi bir araştırma veya ilgili deneysel çalışma” anlamına gelir.²² 1977’deki Resmi Olmayan Birleşik Müzakere Metni’nde kavram tanımlanmamış²³, 1978’de ise tanımın yeniden metne koyulması için yeterli destek sağlanamamıştır. Sözleşme’yi yorumlayanlar, “daha sonraki tanımların... Sözleşme amaçları doğrultusunda “denizde bilimsel araştırma” teriminin kullanımına örnek oluşturması açısından yararlı olduğunu en azından, ilgili metinlerin geliştirilmesinin, BMDHS 238. maddede tanınan denizde bilimsel araştırma yapma genel hakkının, farklı denizcilik alanlarıyla ilgili olarak farklı bir içeriğe sahip olabileceğini gösterdiğini” belirtmektedir.²⁴

Başka bir tanım da ileri sürülmüştür: “Denizde bilimsel araştırma, okyanus ve kıyı sularında, barışçıl amaçlarla deniz çevresine dair bilgiyi arttırmak için yürütülen faaliyetleri kapsamaktadır ve şunları içerir: bilimsel bir amaç kadar oşinografi, deniz biyolojisi, jeolojik ve jeofizik bilimsel araştırmalar ile diğer faaliyetler”²⁵. BMDHS’nin terimi tanımlayamadığını kabul eden diğer yorumcular, denizde bilimsel araştırmanın hidrografik ölçümleri içermediğini ve Sözleşme’nin belirlediği alanlarda temel ve keşif ve kullanıma yönelik araştırmalar²⁶ arasında ayırım yaptığını söyler.²⁷ Devletler, askeri araştırmaların yasal olup olmadığı konusunda farklı görüşleri haizdir; açık denizlerin kullanımına ve denizde bilimsel araştırmanın barışçıl amaçlar için yapılmasına dair Sözleşme hükümleri göz önüne alındığında, askeri araştırmaların barışçıl amaçlara aykırı olmadığı sürece yasal olduğu kanaati vardır.²⁸

Terimlerin özensiz olarak kullanılması geçerli kurallar hakkında kafa karışıklığına yol açabileceğinden, BMHDS rejiminin denizde bilimsel araştırma ile ilgili olarak neleri kapsadığının ve ilgili kişilerin haklarının ve yükümlülüklerinin kapsamının tam olarak belirlenmesi ihtiyacı bu konuda hukuki bir çalışma yapılmasını gerektirmektedir. Yine de “denizde bilimsel araştırma”

Socialist Republic and Union of Soviet Socialist Republics: Draft Arts. on Marine Scientific Research, arts. 1 and 2, s.213.

21 Draft art. 1, *Informal Single Negotiating Text*, Part III (1975), A/CONF.62/WP.8/Part III, *Ibid.*, s.177.

22 **Third United Nations Conference on the Law of the Sea (1973–1982)**, Volume IV, 238.7, s.447.

23 Doc. A/CONF.62/WP.10 **Third United Nations Conference on the Law of the Sea (1973–1982)**, Volume VIII: *Informal Composite Negotiating Text*, 15 July 1977.

24 M.H. Nordquist et al. (Eds.), **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary** (Martinus Nijhoff, 1991) vol. IV, para.238.10, s.448.

25 **The Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations**, NWP 1–14M, July 2007, 2.6.2.1, s.2-9.

26 Açıklama için bkz: *infra.*, II.

27 R. R. Churchill and A.V. Lowe, **The Law of the Sea**, Third Edition, Manchester University Press 1999, s.405.

28 *Ibid.*, s.411. A. J. Roach & R. W. Smith, **Excessive Maritime Claims**, Third Edition, Leiden-Boston 2012, para.1.2–15.1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’ye göre MEB’de denizde bilimsel araştırma yapmak için kıyı devletinin onayını almak zorunda olunmasına rağmen, kıyı devleti, karasularının ötesinde yürütülen hidrografik araştırmaları veya askeri araştırmaları düzenleyemez, ayrıca bu tür faaliyetlerin kıyı devletine bildirilmesi de gerekmez. NWP 1–14M, July 2007, 2.6.2.2, s.2-9.

teriminin yetkin bir hukuki tanımı olmadığı için doktrindeki tanımlara atıfta bulunmaktadır. Alfred Soons, belirli ticari amaçlar için uygulanan bilimsel araştırma faaliyetlerinin denizde bilimsel araştırma olarak nitelendirilebileceği ve bu nedenle de Bölüm XIII'e tâbi olabileceği görüşünü benimser. Topsoy ise, tarihsel süreç, devletlerce yapılan güncel tanımlar ile BMDHS'nin 240 ve 246. maddelerini birlikte değerlendirerek denizde bilimsel araştırmayı, “*münhasıran barışçıl amaçlar ve bütün insanlığın faydasına yönelik olmak üzere, deniz çevresinde meydana gelen olayların niteliği, süreci ve bunlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi, verilerin sistematik bir şekilde toplanması, yorumlanması ve bilimsel sonuçlara ulaşılması amacıyla yapılan temel ve uygulamalı araştırma ile ilgili deneysel faaliyet*” olarak tanımlamanın mümkün olduğunu belirtir.²⁹

Deniz bilimsel araştırma kavramı genellikle iki çeşit araştırmayı, temel (*pure-fundamental scientific research*) ve keşif ve kullanıma yönelik (*applied – resource-oriented research*) araştırmaları kapsamına alır.³⁰ Bu ayrım, 1958 tarihli *Kıta Sahaneliğine Dair Cenevre Sözleşmesi*'nin³¹ m.5/1'e dayanmaktadır.³²

Sözleşme'de denizde bilimsel araştırmanın tanımının bulunmamasının bir nedeni, katılımcılar arasındaki *temel ve keşif ve kullanıma yönelik* araştırmalar arasındaki ayrıma dair çelişkili durum olarak görülmüştür. Üçüncü Komite görünüşte çelişen iki algının-, *bilimsel araştırma serbestisi ve kıyı devletinin genişletilmiş yetkisi* – dengelenmesinde, birbiriyle bağlantılı bir dizi meselede çatışan durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunların en önemlisi, *temel ve keşif ve kullanıma yönelik* araştırma arasındaki ayrımla ilgilidir.³³ *Birincisi* insanoğlunun deniz çevresi hakkında bilgisini arttırmayı amaçlayan bilimsel araştırmaya atıfta bulunurken, *ikincisi*, belirli uygulama amaçlarına yönelik, örneğin ticari amaçlarla yapılan araştırmalarla ilgilidir.³⁴ Denizde bilimsel araştırma, bilimsel amaçlarla veri elde etmeyi amaçlamakla birlikte, *keşif ve kullanıma yönelik* araştırma, kaynakların ortaya çıkarılmasında muhtemelen önem taşıyan doğal alanların konumlandırılması amacıyla veri toplamayı amaçlamaktadır. Aralarındaki temel fark, veri toplama faaliyetinin *amacında* yatar. Hazırlık çalışmalarına bakıldığında *temel ve keşif ve kullanıma yönelik* araştırmayı açıkça ayırt etmekte yaşanan zorluk, bu hususta en çok tartışılan konu olmuştur.³⁵ Uygulamada yaşanan zorluğun nedeni, araştırmada kullanılan tekniklerin bazen aynı olabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu ayrımı savunanlar, tüm devletlerin MEB'de ve kıta sahanlığında bilimsel araştırma yapma hakkına sahip olmalarına rağmen, yine de ilgili kıyı devletinin önceden onayını

29 F. Topsoy, “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) Bağlamında Denize İlişkin Bilimsel Araştırma (MSR) Kavramı ve Hukukî Statüsü”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, 2 (1), s.94.

30 L. Caflisch, J. Piccard, *op. cit.*, 848-853, A.H.A. Soons, *Marine Scientific Research and the Law of the Sea*, The Hague, 1982, s.6-7.

31 499 UNTS 311.

32 Ayrıntı için bkz: *infra.*, III.A.1.

33 M.H. Nordquist et al. (Eds), *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary* (Martinus Nijhoff, 1991) Vol. IV, s. 433.

34 *Ibid.*, s. 433.

35 United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs, *Marine Scientific Research, A Revised Guide to the Implementation of the Relevant Provisions of UNCLOS*. New York, 2010, s.3.

almakla yükümlü olduklarını savunarak yaklaşımlarını desteklemişlerdir. Özellikle gelişmekte olan devletler bu ayrımı eleştirmiş ve *denizde temel bilimsel araştırmanın* bile ticari veya askeri olarak uygulanabilecek bazı öngörülemeyen doğrudan veya dolaylı sonuçları olabileceğini iddia etmiştir.³⁶

Kıyı devletinin yetki alanının, MEB'deki doğal kaynaklarla ilgili olmayan veya bilimsel amaçla yapılmayan deniz çevresi ile ilgili verilerin hidrografik ölçümü ve toplanması gibi faaliyetlere uzanıp uzanmadığı konusunda da farklı görüşler vardır.³⁷

BMDHS, denizde bilimsel araştırma için açık bir rejim kurmuşken, hidrografik ölçüm hususunda özel bir hüküm içermez. Milletlerarası Hidrografi Sözlüğü ilgili faaliyeti şöyle tanımlar: Böyle bir ölçümün asıl amacı su kütlesi ile ilgili verilerin belirlenmesidir. Bir hidrografik ölçüm, aşağıdaki veri sınıflarının bir veya birkaçının belirlenmesinden oluşabilir: *su derinliği; deniz dibinin düzenlenmesi ve doğası, yönlendirme ve alt yapısı; akımlar ve akımların kuvveti, gelgitler ve su seviyesinin yükseklik ve zamanları; topografik özelliklerin ve araştırma ve seyir amaçlı sabit nesnelere yeri.*

Bazı kıyı devletleri, MEB'lerinde diğer devletler tarafından yürütülen hidrografik ölçümü onaya tabi kılmışken, bazıları hidrografik ölçümlerin MEB'de serbestçe yürütülebileceğini kabul eder. ABD, askeri ve hidrografik ölçümü, açık denizlerin barışçıl amaçlı kullanımı çerçevesinde bir açık deniz serbestisi olarak değerlendirmektedir.³⁸ ABD, MEB'de denizde bilimsel araştırma yapmak için kıyı devletinin rızasının alınması zorunlu iken, kıyı devletinin karasuları dışında yürütülen hidrografik ölçüm veya askeri araştırmaları düzenleyemeyeceğini ve bu tür faaliyetlerin bildirilmesinin gerekmediğini iddia etmektedir. Benzer şekilde, Birleşik Krallık, askeri veri toplanması olarak adlandırdığı faaliyeti MEB'de mevcut olan temel deniz serbestisi olarak kabul etmektedir.³⁹ Ancak Çin, Bangladeş, Malezya, Hindistan ve Pakistan da dahil olmak üzere bazı kıyı devletleri, diğer devletlerin kendilerinin rızası olmadan MEB'de askeri tatbikatlar veya manevralar gerçekleştiremeyeceğini, yine hidrografik ölçümlerin MEB'lerinde sadece onayları ile gerçekleştirilebileceğini iddia etmiştir. Bu devletlerin endişesi, kendileri tarafından davet edilmeksizin gerçekleştirilen askeri faaliyetlerin milli güvenliklerini tehdit edebileceği ya da kaynakları üzerindeki egemenliklerini zayıflatabileceğidir.⁴⁰

Denizde bilimsel araştırma yolu ile elde edilen bilgilerin, bilim ve tıbbın yanı sıra uygulamalı bilimler ve teknoloji için de etkileri vardır. Teknolojik ilerlemeler arttıkça, denizlerin tüm

36 LC Caflisch and J Piccard, *op.cit.*, s.848, 850.

37 Daha geniş tartışma için bkz: S. Bateman, "Hydrographic Surveying in the EEZ: Differences and Overlaps with Marine Scientific Research", *Marine Policy*, 29 (2005), s. 163-174.

38 Council for Security Cooperation in the Asia Pacific (CSCAP), *The Practice of the Law of the Sea in the Asia Pacific*, CSCAP Memorandum No.6, December 2002 (www.cscap.org) dn. 3, s.3.

39 Email dated 21 Nov 2003 from Mr. Chris Carleton, Head, Law of the Sea Division, United Kingdom Hydrographic Office. S. Bateman, "Prospective Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone", 144 *Maritime Studies*, 2005, s.18. The Australian Association for Maritime Affairs. <http://ro.uow.edu.au/lawpapers/247>. (31.07.2018)

40 *Ibid.*, s.19.

insanlar için korunmasına duyulan ihtiyaç da artar. Denizde bilimsel araştırmanın önemi küçümsememelidir. Öncelikli olarak stoklar ve madenler bu yolla keşfedilmekte ve denetim altına alınmaktadır ve böylelikle de devletlerin ekonomik kalkınması etkilenmektedir. Bu nedenle denizde bilimsel araştırma konusu önemli bir husustur. Son yıllarda deniz çevresine yönelik artan talepler, kaçınılmaz olarak deniz ve maden kaynakları üzerinde denetimsiz askeri faaliyetlerin yapılması kadar bunların kirlenmeden ve bilinçsizce tüketilmeden korunması ve varlığını sürdürmesi hususunun da dikkate alınması doğrultusunda acil bir ihtiyaç doğurmuştur. Bu nedenle denizde bilimsel araştırmanın kapsamlı olarak düzenlenmesine gerek vardır.

Denizde bilimsel araştırma kavramı, yakın geçmişte, üzerinde anlaşmaya varılan sınır ötesi kaynakların işletilmesinin devamına yönelik bir kılıf olarak kötüye kullanılmıştır. Milli ya da milletlerarası kotalarla sınırlandırılmış bazı devletler, özellikle deniz koruma alanı olarak belirlenmiş olan alanlarda, arzulanan işletme düzeyine ulaşamayabilir. Bu devletler, “*araştırma programı*” kapsamında kendi kotalarının eşiğini yükseltmeye çalışabilirler. Örneğin Japonya tarafından “*bilimsel balina avlama programı*”nda böyle bir yaklaşım izlenmiştir. Japonya'nın, güney mavi yüzgeçli orkinos kaynaklarının kota sınırlarını aşan işletme girişimleri mevcuttur.⁴¹ Benzer uygulamalar, casusluk ve istihbarat görevleriyle veya ekonomik kazançla ilgili olarak “*askeri faaliyet*” hususundaki kısıtlamaları atlatmak isteyen devletler tarafından da yapılmıştır. 1968'de Kuzey Kore'de *Pueblo* olayı⁴², 1970'lerde “*Derin Deniz Madenciligi Projesi*” kapsamında *Glomar Explorer* olayı⁴³, ABD'nin araştırma faaliyeti adı altında gizli istihbarat faaliyeti yürütmeye çalıştığını göstermiştir.

Denizde bilimsel araştırma çeşitli amaçlarla yapılabilir. Denizlerin güvenli ve ekonomik kullanımı, deniz kaynaklarının muhafazası, doğru, uygun ve yeterli bilimsel araştırmaya bağlıdır. Teknolojik gelişmeler, denizlerin bütün insanlık için korunması ihtiyacını arttırmıştır. Örneğin belirli bir balık stokunun aşırı avlanmaya neden olmayacak düzeyde yakalanması, yalnızca söz konusu stok miktarının ve yenilenmesinin düzenli olarak izlenmesi ile başarılabilir. Kıyı açığındaki petrolün işletilmesi, petrol sahasının yerinin belirlenmesi için coğrafi araştırma yapılarak sağlanabilir. Dalgalara, akıntılara, deniz yatağına ve hava durumuna ilişkin çalışmalar seyrüseferin daha güvenli yapılmasına yardımcı olur. Ayrıca, öncelikle hangi maddenin denizde veya orada yaşayan organizmalar üzerinde ne çeşit zarara yol açabileceğini meydana çıkarmak ve ikinci olarak kirlenmenin azaltılması ve ortadan kaldırılabilmesi için yollar bulmak gibi deniz çevresinin muhafazası hususu da bilimsel araştırmaya bağlıdır. Yine denizin askerî kullanımı

41 Southern Bluefin Tuna Cases, (New Zealand v. Japan), Order of 3 August 1999, **ITLOS Reports** 1999, p.262; Southern Bluefin Tuna (Australia v. Japan), Order of 3 August 1999, **ITLOS Reports** 1999, p.268; Southern Bluefin Tuna (New Zealand v. Japan; Australia v. Japan), Order of 16 August 1999, **ITLOS Reports** 1999, p.274.

42 *USS Pueblo*, Amerika Birleşik Devletleri'ne ait istihbarat gemisidir. 23 Ocak 1968 günü *Pueblo Olayı* olarak da bilinen bir operasyonla Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti deniz kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Stephen B. Finch Jr., “*Pueblo and Mayaguez: A Legal Analysis*”, 9 **Case Western Reserve Journal of International Law** 79 (1977).

43 Bu faaliyetin bir yönü, 1968'de deniz tabanında batan bir Sovyet nükleer denizaltısının çıkartılması için bahane olarak kullanılan manganiz nodüllerinin araştırılması olmuştur. James C. F. Wang, **Handbook on Ocean Politics & Law**, Westport, CT: Greenwood Press, 1992, s.420. W. L. Sullivan, “*The Impact of UNCLOS III On Marine Scientific Research*”, 10 **OCEANS** '78, Washington, DC, USA, s.404.

az veya çok doğrudan bilimsel araştırma ile bağlantılıdır. Meselâ denizaltıların tespit edilmesi kabiliyetini geliştirmek gibi. Son olarak bilimsel araştırma, bize yeryüzü hakkında daha fazla bilgi edinme imkânı verir. Örneğin yerküre kabuğunun birkaç büyük hareketli levhadan oluştuğu teorisi, büyük ölçüde deniz tabanı araştırmaları ile yönlendirilmiştir. Kısaca deniz bilimi, yoksulluğun ortadan kaldırılması, gıda güvenliğinin sağlanması, insan ekonomik faaliyetlerinin desteklenmesi, deniz yaşamı kaynaklarının ve çevrenin korunması ve doğal afetlerin tahmin edilmesine yardımcı olmak için önemli bir katkı sağlayabilir.

III. DENİZDE BİLİMSEL ARAŞTIRMAYI YÖNETME KOŞULLARI

20. yy'ın ortalarına kadar denizde bilimsel araştırmanın hukuken denetim altına alınmasına gerek görülmemiştir. Bu durum, genel olarak bir yandan denizde bilimsel araştırmanın kısmen hükümetlerin denetiminden bağımsız olması ve bir yandan da devletler arasında yalın ve sınırlı uygulaması hususundaki baskın olan görüşle açıklanmıştır.

II. *Dünya Savaşı*'ndan III. *Deniz Hukuku Konferansı*'nın başlamasına kadar geçen sürede yeni bağımsızlık kazanan gelişmekte olan ülkelerin sayısı kadar, kıta sahanlığının maden kaynaklarının yeni kullanım şekillerinden kaynaklanan meseleler ile kirlenme ve balıkçılığa dair hem bilimsel araştırma hem de denizlere yönelik sözleşmelerin sayısı da önemli şekilde artmıştır. Milletlerarası deniz hukuku ile ilgili bilimsel araştırma kuralları, araştırmanın yürütüldüğü deniz alanlarının hukuki durumuna göre değişmiştir ve değişecektir. Bu çerçevede de öncelikle 1958 tarihli *Cenevre Sözleşmeleri*, sonrasında ise daha geniş kapsamlı olarak 1982 tarihli *Deniz Hukuku Sözleşmesi* milletlerarası toplumun konuya dair denetim icrasının temelini oluşturmuştur.⁴⁴

A. 1958 TARİHLİ CENEVRE SÖZLEŞMELERİ'NDEKİ DÜZENLEME

I. Açık Denizler

Denizde bilimsel araştırma, 1958 tarihli *Cenevre Sözleşmeleri*'nden *Açık Denizler Sözleşmesi*'nin⁴⁵ 2. maddesinde sıralanan serbestiler arasında yer almamakla beraber, genel olarak bir açık deniz serbestisi olarak kabul edilmiştir. Bu sıralamanın tüketici olmadığı açıkça belirtilmese de söz konusu maddeye dair yorumlarında Milletlerarası Hukuk Komisyonu, maddede bahsi geçmeyen serbestilerden biri olarak denizde bilimsel araştırmayı örnek olarak göstermiştir.⁴⁶ Ayrıca geçen yüzyılda bilimsel araştırma, açık denizlerde pek çok devletin gemilerince herhangi bir itiraza maruz kalınmaksızın yürütülmüştür.

44 W.L. Chang – P. Chanho, “*Joint Marine Scientific Research in Intermediate/Provisional Zones between Korea and Japan*”, The 7th Conference of Science Council of Asia Conference Workshop D: Security of Ocean in Asia, Okinawa, Japan, June 14-16, 2007.

45 450 UNTS 82.

46 *Yearbook of the International Law Commission*, 1956, vol. II, *Articles concerning the Law of the Sea with Commentaries*, *Freedom of The High Seas*, article 27, s.278.

2. İç sular ve Karasuları

1958 tarihli *Cenevre Sözleşmeleri*'nde denizde bilimsel araştırmalara ilişkin sınırlamalar, karasularında ve kıta sahanlığında yürütülen araştırmalara ilişkindir. Karasuları, kıyı devletinin egemenlik alanındadır ve üçüncü devletlerin bu sulara kullanabileceği hak, zararsız geçiş hakkıdır. Bu itibarla karasularında bilimsel araştırma, kıyı devleti rıza gösterirse ve onun belirlediği koşullara tâbi olarak yapılabilir. Burada bir istisna, geminin karasularından geçiş esnasında “geçiş amacıyla geçmek” ile bağdaşmayacak bir şekilde araştırma faaliyeti yürütmesidir. Ancak bu konu tartışmalıdır ve tartışılan, gemiyi “geçiş” durumundan çıkaran araştırma şeklinin ne olabileceği hususundadır. Gemi zararsız geçiş sırasında araştırma yapsa bile, 1958 tarihli *Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi*⁴⁷ m.17 uyarınca kıyı devleti bu araştırmanın koşullarını düzenleme yetkisini haiz olacaktır. *Cenevre Sözleşmeleri* iç sular hakkında bir şey söylememekle beraber, bu suların örf ve âdet hukukundaki statüsünden hareketle araştırma, ancak kıyı devletinin rızası ile yapılabilir.

3. Kıta Sahanlığı

1958 tarihli *Cenevre Sözleşmeleri*'nden biri olan *Kıta Sahanlığı Sözleşmesi* m.5 uyarınca kıyı devletinin bu alandaki doğal kaynakları araştırma ve işletme yetkisi çerçevesinde kamuya açık yayınlanma amacı ile yürütülen denizle ilgili ve diğer bilimsel deniz araştırmalarına müdahale etmemesi gerekir. Bu geniş kapsamlı ilke, m. 5/8'de titizlikle şu şekilde nitelendirilmiştir:

“Kıta sahanlığı ile ilgili ve orada yürütülen herhangi bir araştırma için kıyı devletinin rızası alınacaktır. Buna rağmen kıyı devleti kıta sahanlığının fiziki ve biyolojik özelliklerini tamamıyla bilimsel şekilde araştırma amacıyla ehliyetli bir kurumun yaptığı bir talep için normal olarak rızasını esirgemeyecektir; şu şartla ki kıyı devleti eğer isterse araştırmaya katılma veya orada temsil edilme hakkına sahip olacak ve her halükârda neticeler ilân edilecektir.”

Sonuçta, kıta sahanlığındaki hem temel hem de keşif ve kullanıma yönelik bilimsel araştırma kıyı devletinin rızasının alınmasını gerektirir. Rıza, katılım ve yayınlama gibi çeşitli koşullara riayet edilirse normal olarak verilecektir. M. 5/8'deki amaç makul şekilde açık iken, hazırlık çalışmalarındaki ayrıntılar⁴⁸ birçok zorluğa neden olmuştur. Örneğin, “kıta sahanlığı ile ilgili ve orada yürütülen araştırma” ifadesi hususunda iki çeşit yorum yapılabilir: Birincisi, rızanın, araştırma sadece kıta sahanlığına ilişkin ise ve fiziken kıta sahanlığı üzerinde yürütülüyorsa gerekli olduğu şeklindeki yorumdur. Diğeri ise rızanın ister deniz yatağında isterse bitişik sularda yürütülsün kıta sahanlığıyla ilgili olsun olmasın deniz yatağında yürütülen araştırmalar için gerekli olduğu yönündeki yorumdur. *Sözleşme*'nin hazırlık çalışmalarına baktığımızda hangi yorumun doğru olduğu hususunda çok az yol gösterici olduğu görülür. Taraf devletlerin uygulaması kesin olmasa bile ikinci yorumu destekler gözükmektedir. Hangi yorum biçimi uygun olsa dahi, kıta sahanlığına ilişkin olmayan bitişik sulardaki araştırma için rıza gerekmeyeceği

47 516 UNTS 2205.

48 A.H.A. Soons, *op.cit.*, s.66-82.

açıktır; bu araştırma, açık deniz serbestilerine girer ve m.5/1'de belirtilen kıyı devletine yönelik *haksız bir müdahaleye yol açmama* yasağına tâbi tutulamaz.

5'inci maddenin ikinci cümlesindeki ifade de yorum açısından zorluklara yol açar. *Temel ve keşif ve kullanıma yönelik araştırma* ayırımını uygulamada yapabilmek kolay olmayabilir. Bilimsel amaçlı olarak başlayabilen ve bu maksatla yapılabilen bir araştırma, yürütülür ve sonuçları değerlendirilirken, önemli pratik anlamlara sahip olabilir. Ayrıca maddede bilimsel amaçlı araştırma için verilecek rızanın normal koşullarına dair herhangi bir yol gösterilmemiştir. Bunun yanı sıra başka sorunlar da vardır. “*Ehliyetli kurum*” nedir? Bir projenin hangi safhasında kıyı devleti katılabilir ve ayrılabilir? *Kıta Sahanlığı Sözleşmesi*'nde kıta sahanlığının dış sınırına dair tanımlamanın kesin olmaması, kıta sahanlığına dair denizde bilimsel araştırmaya dair birtakım belirsizlikleri beraberinde getirmektedir.

4. Münhasır Balıkçılık Bölgesi

200 millik MEB'nin, bütün okyanusların %35 ile 36'sına karşılık geldiği belirtilmektedir. Günümüz milletlerarası yazılı hukukunun bir parçası olmasa da bazı devletlerin MEB yerine münhasır bir balıkçılık bölgesi (MBB) uygulamayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu uygulama, ilân eden kıyı devletinin anlayışına kalmakla beraber, uygulamanın sınırı, genel olarak milletlerarası hukuka tâbi olmasıdır. Bu bölgeler, devletlerin tek taraflı ilânlarıyla, iki veya çok taraflı birtakım andlaşmalar ile varlığını sürdürmektedir.⁴⁹ MEB'yi savunan yedi önde gelen devlet, ABD, Fransa, Endonezya, Yeni Zelanda, Avustralya, Rusya ve Japonya'dır. MEB'den yararlananların temel olarak gelişmiş devletler olması ilginçtir. Daha önce MBB talep etmiş olan devletlerin çoğu⁵⁰, bu bölgeyi MEB ile değiştirmiş olsa da MBB, bazı devletlerde hâlâ varlığını sürdürmektedir.⁵¹ Bir MBB talep eden tüm devletlerin, 1982 tarihli BMDHS'ne taraf olduklarını göz önüne alırsak, MEB'nin balıkçılıkla ilgili hükümlerinin MBB'ye uygulanabilir olduğu da iddia edilebilir.⁵²

MBB kavramının gelişmesinden itibaren bölgeyi ileri süren devletlerin büyük bir çoğunluğu, yapılan bilimsel araştırma bölgede balık avlanmasını da ilgilendirmekteyse, balık alanlarının araştırılmasını düzenleme yetkisine de sahip olmak istemiştir. Bu isteklerin protesto edilmemesinin, denizde bilimsel araştırmaya dair söz konusu sınırlamayı örf ve âdet kuralı haline getirdiğine işaret ettiği ileri sürülmektedir.⁵³ Doktrinde böyle bir yetkinin mümkün olup

49 A. Çamyamaç, **Denize Kıyısı Olmayan ve Coğrafi Bakımdan Elverişsiz Konumda Bulunan Devletlerin Hukukî Durumu**, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 400.

50 Cezayir, Belçika, Hırvatistan, Finlandiya, Gambiya, Libya, Malta, Norveç, Papua Yeni Gine, İspanya, Tunus ve Birleşik Krallık. İrlanda, 2006 yılında bir MEB ile aynı zamanda bir MBB ve bir Kirlilik Müdahale Bölgesi ilan etmiştir. Department of Foreign Affairs and Trade, Ireland, www.dfa.ie/home/index.aspx?id=365. MBB detaylı inceleme için bkz: S. Kvinikhidze, “*Contemporary Exclusive Fishery Zones or Why Some States Still Claim an EFZ*”, **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol.23, 2008, s. 271–295.

51 Bu devletler: Cezayir, Danimarka, Gambiya, Malta, Papua Yeni Gine ve İspanya.

52 Y. Tanaka, **The International Law of the Sea**, 2nd Edition, Cambridge University Press 2015, s.129.

53 R. J. Dupuy, D. Vignes, **A Handbook on the New Law of the Sea**, Vol.2, Part IV, Ch.19,1991, Martinus Nijhoff Publishers, s.1059.

olmayacağı daha önce tartışılmış olsa da *III. Deniz Hukuku Konferansı* öncesinde hiçbir devlet, MBB'deki balık alanlarına ilişkin araştırmaları düzenleme yetkisi konusunda herhangi bir talepte bulunmamıştır.⁵⁴

MBB'de araştırmaya yönelik denetimler ve *Kıta Sahanlığı Sözleşmesi* m.5/8 uyarınca istenen kıyı devletinin rızası, uygulamada denizde bilimsel araştırmaya dair kesin bir sınırlandırma teşkil eder. 1972 ve 1978 yılları arasında Amerikan gemilerince başka devletlere ait deniz alanları içinde araştırma yapma konusundaki taleplere dair bir çalışma⁵⁵, bu taleplerin %7'sinin, yaklaşık yarısı sebep gösterilmeksizin olmak üzere ilgili kıyı devletince reddedildiğini, %21'nin ise, gereğinden uzun süre geciktirilmiş olduğunu göstermiştir.

B. 1982 TARİHLİ DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ'NDEKİ DÜZENLEME

Denizde bilimsel araştırma kavramı, 1982 tarihli *BMDHS*'de en fazla yer verilen ve hakkında kapsamlı hükümler içerilen bir kavramdır. Söz konusu hükümler, *Sözleşme*'nin XIII. Bölümü'nde bulunur ve bu Bölüm, *deniz çevresinin incelenmesini ve milletlerarası iş birliğini* teşvik etmek amacıyla tüm araştırma faaliyetlerinin yürütüleceği yasal çerçeveyi ayrıntılı olarak açıklamak üzere tasarlanmıştır.⁵⁶ Mahkeme kararlarında, esas itibarıyla *BMDHS*'nin XIII. Bölümü'nde yer alan denizde bilimsel araştırmaya ilişkin hükümlerin milletlerarası örf ve âdet hukuku statüsü kazandığına dair atıfta bulunmaz.⁵⁷ ABD, *BMDHS* madde 21 (1) (g)'de yer alan karasularında bilimsel araştırmayı düzenleme hakkının milletlerarası örf ve âdet olduğu görüşünü dile getirmiştir.⁵⁸ Churchill ve Lowe'ye göre MEB ve kıta sahanlığı araştırmaları için kıyı devletinin rızası ilkesi artık milletlerarası örf ve âdet hukukunun bir parçasıdır. Bununla birlikte, devlet uygulamasının azlığı nedeniyle ve örf ve âdet hukukunun ortaya çıkması için gerekli özelliklere sahip olmaması nedeniyle *Sözleşme* rejiminin, ihbar süresi ve örtülü rıza durumu gibi pek çok ayrıntısı şu anda milletlerarası örf ve âdet hukuku haline gelememiştir ve muhtemelen de gelemeyecektir.⁵⁹

1982 *BMDHS*, bilimsel araştırmalara 28 maddeden oluşan bir bölümün tamamını ayırarak bir bakıma önceki haksızlığı telafi etmiştir. Burada genel ilkeler, milletlerarası iş birliği, karasuları, MEB ve kıta sahanlığında bilimsel araştırma faaliyetlerine ilişkin özel kurallar, bilimsel araştırma tesis ve teçhizatının hukukî statüsü, araştırmacı ve kıyı devletlerinin yükümlülük ve sorumlulukları ile çıkan uyuşmazlıkların çözümü gibi konular düzenlenmektedir. *Sözleşme* kapsamında devletler ve yetkili milletlerarası teşkilâtlar, barışçıl amaçlarla⁶⁰ milletlerarası iş birliğini desteklemek

54 R.R. Churchill and A.V. Lowe, **op. cit.**, s. 403.

55 W.S. Wooster, "Research in Troubled Waters US Research Vessel Clearance Experience, 1972-78", 9 **Ocean Development and International Law (ODIL)** 219-39(1981).

56 21 **I.L.M.** 1261(1982), Part XIII, m. 238-265.

57 J. A. Roach, "Today's Customary International Law of the Sea", 45 **ODIL** 251 (2014).

58 **Digest of U.S. Practice in International Law 1989-1990**, s. 478.

59 R.R. Churchill and A.V. Lowe, **op. cit.**,s.409.

60 1982 tarihli *BMDHS*, m.242, para.1.

ve bu projelerle ilgili tüm bilgileri bilinir ve sonuçları elde edilebilir kılmak⁶¹ şartıyla denizde bilimsel araştırma yapabilir. Denizde bilimsel araştırma ihtiyacına dair rejimi oldukça kapsamlı bir şekilde düzenleyen *Sözleşme*, mevcut hükümlerini, küresel, bölgesel ve alt bölgesel düzeydeki çeşitli sözleşmelerde bulunan hükümlerle tamamlamıştır.

1982 tarihli *BMDHS* müzakerelerine katılan devletlerin çıkarları kaçınılmaz olarak çatışmıştır. Denizde bilimsel araştırmanın kapsamı, içeriği konusunda serbestlikten yana olan devletler ile müdahaleden yana olanlar arasında bir tartışma yaşanmıştır. Kıyı devletleri ise kıta sahanlığı veya MEB içindeki haklarını korumak veya genişletmekten yana tavır sergilemişlerdir. *Sözleşme*'de yer alan denizde bilimsel araştırma düzenlemesinin ardındaki fikir, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki düşünce farkıyla daha da karmaşık hale gelmiştir. *III. Deniz Hukuku Konferansı*'nda, denizde bilimsel araştırmayı yönetmek üzere Cenevre Konferansı'nda ileri sürülen taleplerden daha güçlü taleplerle karşılaşmıştır. Bu talepler, daha çok gelişmekte olan devletlerce yapılmıştır⁶² ve iki temel etmenden kaynaklanır.

Öncelikle, bu devletler, 200 mil MEB'nin ortaya çıkmasıyla kıyılarının açığındaki doğal kaynakların işletilmesi hakkından, bu sulardaki kaynakların işletilmesine yönelik olarak yapılacak araştırmaları denetimleri altına alamadıkları sürece tam olarak yararlanamayacaklarına inanmışlardır.⁶³ Çoğu sömürge olan gelişmekte olan devletler, bağımsızlıklarını kazandıklarında daha önce açık deniz olan alanlarda denetim uygulamak ve hali hazırda yapılanlar için verilen izinleri reddetmek hakkı da dahil denizde bilimsel araştırmayı düzenlemenin yollarını aramışlardır. Bazı Lâtin Amerika devletleri, bu tür iddialarını deniz bölgelerine dair yeni iddiaların bir parçası olarak ileri sürdüler.⁶⁴ *İkinci etmen*, bazı gelişmekte olan ülkelerin, özellikle büyük askerî güçlere ait olan araştırma gemilerinin casusluk için kullanıldığına dair şüphesidir.⁶⁵ Bu şüphenin nedeni, daha önce değindiğimiz *Pueblo*'nun ve *Glomar Explorer*'in⁶⁶, karasuları içinde casusluk yapmasıdır.

Denizde bilimsel araştırma yapanlar ise, kıyı devletlerinin denizde araştırmaya daha fazla denetim yapmak istemesine karşı çıkmıştır. Mevcut denetimlerin – 1958 tarihli *Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi ve MBB'nin gelişmesiyle* – yeteri kadar biktırıcı olduğu, daha fazla denetimin hali hazırda araştırma projelerine izin verilmesini zorlaştıracığı, istenmeyen şartlar aranmasına ve bürokratik gecikmelere yol açacağı düşünülerek endişe duyulmuştur. Denizde bilimsel araştırmanın, bütün insanlığın yararına olduğu, yapılan çalışmaların insanlarca konulan engeller ile sınırlandırılması tartışılmıştır. Bilim adamlarının taşıdığı bu endişeler, 1982 tarihli *BMDHS*'de denizde bilimsel araştırmadan baskın şekilde sorumlu olan gelişmiş devletlerce

61 1982 tarihli *BMDHS*, m.244, para.1.

62 K. Freeman, "Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR) and Part XIII of the UN, Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)", ABLOS Conference – Monaco – 10-12 October 2005, s.4.

63 P. Birnie, "Law of The Sea and Ocean Resources: Implications for Marine Scientific Research", 10 **The International Journal Of Marine And Coastal Law** 233-234 (1995).

64 A. L. Hollick, "The Origins of the 200 Mile Offshore Zones", American Journal of International Law (AJIL) 494-500 (1977).

65 J. C. F. Wang, **Handbook on Ocean Politics & Law**, Greenwood Publishing Group, 1992, s.420.

66 **Supra.**, dn.8.

sürdürülmüştür. Ancak, *III. Deniz Hukuku Konferansı*'nda, gelişmekte olan ülkelerin denizde bilimsel araştırma üzerinde daha fazla denetim istemeleri, *Cenevre Sözleşmeleri*'nde kabul edilen duruma göre daha dar, ama bir ölçüde daha kesin olarak büyük ölçüde karşılanmıştır. Denetime tâbi başlıca alanlar, MEB ve kıta sahanlığıdır. Fakat 1982 tarihli *BMDHS*, *Cenevre Sözleşmeleri*'nde diğer deniz alanlarında kabul edilen durumda da değişiklik yapmıştır.

Bununla birlikte, *Sözleşme*'yi müzakere eden devletler, denizde bilimsel araştırmayı düzenlemeye yönelik temel yaklaşım hakkında büyük oranda hemfikir olmuşlardır. *Sözleşme* öncesinde yapılan görüşmelerden XIII. Bölüm hükümlerinde görülen bazı önemli ilkeler ortaya çıkmıştır. Bunlar, denizlerin tüm insanlığın yararına korunması, kaynakların işletilmesinin denetimine yoğunlaşma; bütünlük kirlenme denetimi vasıtasıyla denizlerin gelecek nesiller için korunması zorunluluğu ile denizlerin doğal kaynaklarını denetim altına almak amacıyla "*ihtiyatlılık ilkesi*" gibi.

1. Açık Denizler

Denizde bilimsel araştırmadan, özellikle açık deniz serbestisi olarak bahsedilir (1982 tarihli *BMDHS*, m.87). Cenevre rejimi ile mukayese edilirse, 1982 tarihli *BMDHS*'nde kıta sahanlığının ötesindeki açık deniz alanlarının deniz yatağı ve toprak altı, artık milletlerarası deniz yatağı alanıdır. Bu alan, münhasıran barışçıl amaçlarla ve tüm insanlığın yararına yürütülmek şartıyla bütün devletlerin bilimsel araştırmalarına açıktır (1982 tarihli *BMDHS*, m.143/1). Bu maddenin 3'üncü fıkrası uyarınca ise, bilimsel araştırmanın sonuçlarını etkili bir şekilde yaymak ve Milletlerarası Deniz Yatağı Otoritesi ve uygun olduğunda diğer milletlerarası kanallar vasıtasıyla eldeki mevcutları değerlendirmek suretiyle Bölge içinde milletlerarası iş birliği geliştirilmek istenir. Araştırma, henüz arama veya keşif aşamasında ise artık sınırsız olarak yapılamaz. *Ek III* hükümlerine tâbi olacaktır. *Sözleşme*, araştırma, arama veya keşif arasındaki ayırımın nasıl yapılacağına dair kesin bir yol göstermez.

2. Karasuları

Karasularında araştırma yapmanın temel ilkesi, yalnızca kıyı devletinin rızası ile ve 1982 tarihli *BMDHS*'i onaylanırsa, burada belirtilen şartlara tâbi olarak yapılmasıdır (m.245). Özel olarak belirtilmese de takımda sularında yapılan araştırmada da aynı ilke uygulanır. Bu, ilgili suların hukukî statüsünden kaynaklanır.

1958 tarihli *Cenevre Sözleşmeleri*'nden farklı olarak 1982 tarihli *BMDHS*, araştırmanın zararsız geçiş esnasında yapılamayacağını açıkça belirtmiştir (m.19). Aynı şekilde, transit geçişe tâbi boğazlardan veya takımda sularındaki deniz yollarından geçiş esnasında boğaz veya takımda devletin ön izni olmaksızın herhangi bir araştırma veya hidrografik ölçüm (*hydrographic survey*) faaliyeti yürütülemez (m. 40, 54).

1982 tarihli *BMDHS*'nin karasularında bilimsel araştırmaya dair düzenlemesi sınırlıdır. Örneğin, karasularında bilimsel araştırmalara ilişkin yargı yetkisini içermez.⁶⁷ Aynı zamanda, deniz ortamı ile ilgili olmayan, örneğin iklim değişikliğinin deniz ortamı dışındaki yönleriyle ilgili olarak deniz yatağı veya deniz ortamı dışındaki bilimsel araştırmalar için de geçerli değildir. *Sözleşme*, araştırmalar için son yıllarda giderek daha yaygın hale gelerek kullanılan uydular tarafından gerçekleştirilen denizde bilimsel araştırmalar için de geçerli değildir.⁶⁸

3. Kıta Sahaneliği ve MEB

Sözleşme'deki denizde bilimsel araştırmanın yönetilmesi hususundaki en önemli hükümler, 246 – 55 maddelerde yer verilen MEB ve kıta sahanlığında araştırmaya ilişkin olan hükümlerdir. Tüm devletler ve yetkili milletlerarası kuruluşlar tarafından denizde bilimsel araştırmayı düzenlemek için etkili bir rejimin geliştirilmesine yönelik çabalar, denizde bilimsel araştırmayı yürütmek için sınırsız serbesti de dahil olmak üzere geleneksel açık deniz özgürlüklerinden bir miktar geri adım atmaya gerektirmiştir. Bunu telâfi etmek üzere kıyı devletlerinin denizde bilimsel araştırmayı MEB ve kıta sahanlığındaki yürütme hakları genişletilmiştir. Bu iki bölge, denizde bilimsel araştırmanın yürütüldüğü en önemli yetki alanlarıdır ve kıyı devletleri ile diğer devletler tarafından uygulanan denetim derecesi arasında bir denge kurmak, deniz araştırmalarında milletlerarası iş birliğini sürdürmek ve geliştirmek için çok önemlidir. Denizde bilimsel araştırma ile ilgili hükümler, bilginin barışçı amaçlarla toplanması ve yorumlanmasına yönelik önemli bir teşebbüs oluşturur. Bununla birlikte, bu tür amaçlara ulaşılması önündeki engeller, *Sözleşme* taslağının hazırlanması ve sonrasında yorumlanmasıyla ilgili karmaşık müzakereler sonucunda ortaya çıkmıştır. 1982 *Sözleşmesi*'nin denizde bilimsel araştırmayı düzenlemeye yönelik bazı hükümleri, önemli akademik tartışmalara neden olmuştur. Denizde bilimsel araştırma yapmak amacıyla evrensel olarak uygulanabilir bir düzenleyici sürecin varlığı, barışçıl deniz ortamının sürdürülmesi, geliştirilmesi ve korunması ile araştırmanın ilerlemesi ve sonuçlarının paylaşımında milletlerarası iş birliğinin sağlanması açısından çok önem taşır.

1982 *Sözleşmesi* hükümleri, 1958 tarihli *Kıta Sahaneliği Sözleşmesi* m.5/8'deki temel yaklaşımı benimsemiştir. Böylelikle MEB ve kıta sahanlığında yapılan bütün araştırmalar, kıyı devletinin rızasına bağlıdır (m.246/2). Yine 1982 tarihli *BMDHS* de bu kelimeleri ayrıca kullanmamakla beraber özünde *temel amaçlı* ile *keşif ve kullanım amaçlı* araştırmayı birbirinden ayırır. Ancak 1958 tarihli *Kıta Sahaneliği Sözleşmesi*'nden farklı olarak bu iki çeşit araştırmanın her birini tanımlama girişiminde bulunur.

Temel araştırma ise, münhasıran barışçı amaçlarla ve bütün insanlığın yararına deniz çevresi ile ilgili bilimsel bilgiyi arttırmak için yürütülen araştırmadır (m.246/3). *Keşif ve kullanıma yönelik*

67 1982 tarihli *BMDHS*, m.245.

68 T. D. Partner, K. Freeman, *Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR)*, s.1; A. H. A. Soons, **Marine Scientific Research Provisions in the Convention on the Law of the Sea: Issues of Interpretation**, in E. D. Brown and R. R. Churchill (eds.), *The UN Convention on the Law of the Sea: Impact and Implementation*, Proceedings of The Law of the Sea Institute, Nineteenth Annual Conference, Honolulu, University of Hawaii, 1987, s. 366-367.

araştırmaya uygun olarak kabul edilebilecek araştırma, canlı veya canlı olmayan doğal kaynakların keşfi ve kullanımına dair doğrudan önemi olan araştırma yapılması veya kıta sahanlığının delinmesi, deniz çevresine zararlı madde sokulması veya patlayıcı kullanılması veya suni ada, tesis veya yapıların inşa edilmesi, işletilmesi ve kullanılmasına dair yapılan araştırmalardır (m.246/5).

Temel araştırma söz konusu olduğunda, normal hal ve durumda rıza verilmelidir. Kıyı devletleri, geçmişte deniz bilim adamları tarafından karşılaşılan zorlukları dikkate alan bakış açısıyla bu rızanın, gereksiz yere geciktirilmesini veya verilmekten imtina edilmemesini sağlayacak kural ve usulleri tesis edecektir (m.246/3).

Keşif ve kullanıma yönelik araştırmada ise kıyı devleti bu rızayı verip vermeme hususunda tam bir takdir yetkisini haizdir. Yine araştırmayı yürütenin, önceki bir araştırma projesinden kıyı devletine, önemli yükümlülükleri varsa veya projenin niteliği ve amaçlarına dair hatalı bilgi vermişse, aynı takdir yetkisini haizdir (m.246/5). Kıyı devletince rızanın uygun bir şekilde verilip verilmemesinden doğan uyuşmazlıklar, *Sözleşme'nin V. Eki'*ne göre mecburi uzlaşma yolu dışında, mecburi üçüncü taraf çözüm yollarının herhangi bir şekline tâbi değildir. Ancak, kıyı devletinin keşif ve kullanıma yönelik araştırmalar için rıza vermek hususunda veya m.246/5'te yer alan listedeki diğer hal ve durumlarda takdir yetkisi olsa bile sorgulanamayacağı önemle belirtilmelidir (m.297/2). Belirli durumlarda – önerilen proje kıyı devletinin üyesi olduğu bir milletlerarası teşkilât tarafından yürütülürse veya kıyı devleti, araştırmacı devletçe yapılan projeye dair bildirimini dört ay içinde reddetmezse – rızanın örtülü olarak verildiği kabul edilir. (m.247, 252).

Yabancı bir devletin MEB'sinde veya kıta sahanlığında araştırma yapmak isteyenler, bazı yükümlülükleri haiz olur. Öncelikle önerilen proje hakkında en az altı ay önce kıyı devletine özel bilgi vermelidir (m.248). İkinci olarak kıyı devletine projede temsil edilmesine veya katılmasına izin vermelidir (m.249/1-a). Üçüncü olarak kıyı devletine, talebi üzerine, araştırmanın sonuçlarını vermeli ve araştırmanın veri ve sonuçlarının değerlendirilmesi ve yorumlanmasında, bu sonuçların kıyı devletinin talep ettiği kadarıyla milletlerarası olarak elde edilebilir olmasını sağlamalıdır (m.249/1-b/e). Bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda kıyı devleti araştırmayı askıya alabilir veya bunun kesilmesini isteyebilir (m.253). Bilimsel araştırma durumunda m. 246/1 ve m. 249/2 maddelerin ifadesinden kıyı devletinin burada bahsedilenlerden başka herhangi bir koşul koyma yetkisinin olmadığı görülür. Öte yandan keşif ve kullanım amaçlı araştırma durumunda m.249/2, m.249/1'de zikredilen koşullar listesinin, kıyı devletinin MEB'de keşif ve kullanıma yönelik koyduğu kurallara hâlel getirmemesi öngörülür. Son olarak hem temel hem de keşif ve kullanıma yönelik araştırma öyle yürütülmelidir ki, kıyı devletinin meşru faaliyetlerine haksız bir müdahale oluşturmamalıdır (m.246/8).

1958 tarihli Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ile mukayese edilince, 1982 tarihli *BMDHS*'nde temel ve keşif ve kullanıma yönelik araştırma arasında yapılan ayırım daha açıktır ve bu durum normal olarak araştırma projeleri çeşitleri hususunda verilmesi gereken rıza konusunda daha az zorluklara neden olur. Kıyı devletinin rıza vermede makul olmayan gecikmeme yükümü ve örtülü rızaya

dair hÛkÛmler, bilimsel araştırmanın tãbi olabileceği ve gerekli bildirim sÛresinin koşullarını belirleyen hÛkÛmler olduğu için aynı zamanda 1958 tarihli Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin gelişimini gösterir. Diğer yandan m. 246/4'deki ifade, kıyı devleti ile araştırma yapan devlet arasında diplomatik ilişkilerden bahsedilmemesine rağmen “normal hal ve durum”ların mevcut olabileceğini öngören Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ndeki ifadeye nazaran biraz daha açıktır. Kıyı devleti ve araştırma yapan devlet arasında ilişkiyi gösteren, düşmanlık veya ciddi gerilim olması dışındaki durumlar, hal ve durumun normal olmasıdır.⁶⁹

Diğer bir sorun, kıta sahanlığı 200 milin ötesine uzandığında üzerindeki su sütunu üzerinde yürütölen araştırmalara ilişkindir. Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ndeki benzer sorunlarda da belirtildiği üzere burada kıyı devletinin rızasının gerekip gerekmediği açık değildir. M.246/2'de, kıyı devletinin rızasından, kıta sahanlığı üzerindeki (on the continental shelf) araştırma için bahsedilmesi, rızanın sadece deniz tabanında fiziki olarak yapılan araştırmalar için arandığı şeklinde ileri sürölebilir. Bu düşünce, bütün devletlerin MEB sınırları dışındaki su kolonu içinde araştırma yapma hakkını haiz olduğunu öngören m.257 tarafından da desteklenir. M.246/2'nin doğru yorumu ne şekilde olursa olsun, kıyı devletinin rızasının kıta sahanlığı üzerindeki (on the continental shelf) araştırma için veya yalnızca fizikî olarak deniz tabanında meydana gelen araştırma için gerekse de gerekme de araştırma üzerindeki muhtemel sınırlamalar m.246/6 tarafından hafifletilmiştir. Kıyı devleti, kullanımın veya ayrıntılı araştırma eylemlerinin meydana geldiği alanlar olarak gösterilen 200 milin ötesindeki alanlarda yer alan kıta sahanlığında bulunan doğal kaynakların keşif ve kullanımı için doğrudan önemi olan araştırmayı yürötmek için rızasını vermeyebilir. Bu alanlarda kıta sahanlığı “üzerinde” ifadesinin anlamına dair sorun, esaslı hale gelecektir.

şimdiye kadar pek çok devlet, MEB ilãn etmiştir. Ancak Churchill and Lowe, bu konudaki uygulamayı şöyle özetlemiştir.⁷⁰ Birkaç devlet, araştırma üzerinde yetki talep etmemiştir. ABD, bunlardan biridir ve milletlerarası hukuka uygun biçimde makul olarak uygulanan diğer devletlerin taleplerini tanıyacağını söylemiştir.⁷¹ Birçok devlet, araştırma konusunda sadece yetki veya münhasır yetki talep etmiş veya bilimsel araştırma için izin, düzenleme ve denetleme hususunda fazla ayrıntılı olmayan bir münhasır yetki talep etmiştir. Bazı devletlerin mevzuatında MEB'de kıyı devletinin araştırma için rıza vermesi aranır; ancak, ayrıntı aranmaz. Bazı devletlerin mevzuatı daha detaylıdır. Bunlar, Sözleşme rejiminin ana hatlarını yansıtır. Yaklaşık olarak bütün konularda tam detaylı mevzuatı olan devletler de vardır. İki devletin mevzuatıysa 1982 tarihli *BMDHS*'nden önemli şekilde ayrılır. Trinidad Tobago, kıta sahanlığında yapılan araştırma sonuçlarının kendi mülkiyetinde olduğunu ve açık rızasıyla yayınlanabileceğini söyler. Brezilya araştırma iznini, yapılan araştırma Brezilya'nın bilimsel ve teknolojik gelişimine katkıda bulunursa verir. İtalya, zımnî rıza ile ilgili hÛkÛm dışında Sözleşme ile uyum içinde hÛkÛmleri haizdir.

69 Detaylı bilgi için bkz: B. H. Oxman, “The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: the Eighth Session (1979)”, 74 AJIL 1 (1980), s. 26.

70 R.R. Churchill and A.V. Lowe, **op. cit.**, s. 407, 408, 409.

71 Statement by the President of the USA, 10 March 1983. 22 International Legal Materials (ILM) 464 (1983).

Bazı devletler 1982 tarihli *BMDHS*'nden ziyade 1958 tarihli Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ndeki hükümlerden esinlenerek kıta sahanlığındaki araştırma faaliyetleri için rıza arar.⁷²

1982 tarihli *BMDHS*'nin yürürlüğe girmesiyle denizde araştırmaya ilişkin neyin örf ve âdet hukukunu yansıttığının önemi azalmaktadır. Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden önceki günlerde mevcut devlet uygulaması, MEB'de ve kıta sahanlığında araştırma için kıyı devletinin rızasının aranmasının örf ve âdet hukukunun bir parçası olduğunu destekler mahiyettedir. Sözleşme rejiminin bildirim süresi veya zımnî rıza gibi birçok ayrıntısı, milletlerarası örf ve âdet hukukunu parçası olamamıştır; zira, örf ve âdetin ortaya çıkması için gerekli olan norm yaratan niteliği yoktur. Bireysel taleplerin geçerliliğinin belirlenmesinde itiraz da önemli olacaktır. MEB talepleri dışında MBB talepleri de mevcuttur.

1982 tarihli *BMDHS*'nde, araştırmanın tamamen kıyı devletinin rızasına tâbi olduğu 12 mil karasuları ve takımadada suları kavramının kabul edilmesi ve kıyı devletine MEB ve kıta sahanlığında araştırmaya dair denetim yetkisi verilmesi gözönüne alındığında 1958 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve önceki milletlerarası örf ve âdet hukuku ile mukayese edilince denizde bilimsel araştırmanın sınırlandırıldığı ve denetlendiği deniz alanlarının önemli bir şekilde artmış olduğu görülür. Bu alanlar, deniz araştırmacılarının çok ilgilendiği alanlardır ve sonuç olarak denizde bilimsel araştırmaların çoğunun yapıldığı alanlardır. Öte yandan, kıyı devletinin MEB ve kıta sahanlığındaki denetim yetkisi, 1958 tarihli Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ninkinden daha açık olarak kabul edilmemekle beraber hâlâ kıyı devletinin yabancı araştırmacıları makul olmayan bir şekilde reddetmesi veya geciktirmesine imkân tanıyan bir hareket serbestisi de bulunmaktadır. Bu denetimler, bilim adamlarının işini, bildirim usulüne uyulması, kıyı devletinin bilim adamlarının araştırmaya katılımının sağlanması ve projenin ayrıntı ve metodolojisine dair bilgi verilmesi yönünde arttırır ve denizde bilimsel araştırmanın maliyetini yükseltir. Kıyı devletince yapılan denetimler, özellikle MEB'ler arasında ve MEB ve açık deniz arasında göç eden balık stokları ve deniz çevresinin kirlenmesi konusunda deniz yönetimi için gerekli olan araştırmanın iş birliği içinde yürütülmesine engel olarak düşünülebilmektedir.

1982 tarihli *BMDHS*'nin bilimsel araştırmaya dair hükümleri kısa sürede eskimiştir. Denizde araştırmanın önemli ve giderek artan bir miktarı, uydudan uzaktan kumanda ile yürütülmektedir. Bu, Sözleşme'nin herhangi bir hükümde yer vermediği bir araştırma biçimidir. Kıyı devletinin uygulamada kendi deniz alanlarında böyle bir araştırma için rızasının hukuken mümkün veya olanaklı olup olmadığı ile gerekip gerekmediği açık değildir.

IV. DENİZDE BİLİMSEL ARAŞTIRMAYI YÖNETEN İLKELER

Denizde bilimsel araştırma – ister açık denizde, isterse bir kıyı devletinin yetki alanlarından biri içinde – nerede yapılırsa yapılsın, 1982 tarihli *BMDHS*'ndeki belirli ilkelere uygun olmalıdır. İlk olarak denizde bilimsel araştırma, m.240 uyarınca, bu Sözleşme'yle bağdaşan uygun bilimsel

72 R.R. Churchill and A.V. Lowe, *op. cit.*, s. 409.

metod ve araçlarla, denizin diğere meşrû kullanım yollarına haksız müdahale etmeyecek şekilde münhasıran barışçı amaçlar için ve bu Sözleşme'ye uygun şekilde kabul edilen bütün ilgili düzenlemelere uymak suretiyle yürütülecektir. Bu ilkenin sorun doğurması muhtemeldir. Öncelikle askeri uygulama amaçlayan araştırmanın yasak olduğu belirtilebilir. Ancak, bu maddenin Sözleşme çerçevesinde bir bütün olarak anlaşılması gerekir. Sözleşme'nin 88'inci maddesinde, açık denizlerin barışçıl amaçlara tahsis edildiği ve Sözleşme ile uygun araç ve yöntemlerle yapılması gerektiği unutulmamalıdır. Yine 88'inci maddedeki barışçıl amaçlar ile aynı mülâhazada yorumlanması gerekir. Ayrıca bu hüküm, genel olarak denizlerin milletlerarası hukuku ihlâl ederek saldırgan bir tutum içinde kullanımını yasaklayan m.301'deki ifade doğrultusunda anlaşılmalıdır.

M.241'de yer alan diğere bir genel ilke, denizde bilimsel araştırma faaliyetlerinin deniz çevresinin veya kaynaklarının herhangi bir kısmına yönelik herhangi bir talepte bulunulmasına dair hukukî dayanak oluşturulmamasıdır.

V. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA İKİ DEVLETİN DENİZ ALANLARINA DAİR TALEPLERİNİN ÇAKIŞTIĞI BÖLGELERDE DENİZDE BİLİMSEL ARAŞTIRMA

İki devletin MEB ve Kıta Sahaneliği ile ilgili taleplerinin çakıştığı ve aralarında henüz bir nihai sınırlandırma yapılmamış deniz alanlarındaki denizde bilimsel araştırma ile ilgili bazı önemli ve ilginç noktalar mevcuttur. Bu alanlarda denizde bilimsel araştırma yürütmek istenmesi durumunda araştırma izninin kimden alınacağı sorun oluşturur. Milletlerarası uygulamaya bakıldığında, tartışmalı şekilde üçüncü devletlerin, ilgili tüm devletlerden izin alması istenir. Böyle bir deniz alanında iki devlet de denizde bilimsel araştırmaya dair yetkinin kendisinde bulunduğu yönünde ısrar ettiğinde, yalnızca ilgili bir devletten izin alarak araştırma yürütülmesi diğere devletçe protesto edilmiştir. Örneğin, Birleşik Krallık Kraliyet Araştırma Gemisi olan RRS Shackleton, 1974 yılında yalnızca Türkiye tarafından verilen izinle araştırma yapmıştır. Yunan yetkilileri, Yunanistan'ın iddia ettiği altı mil karasularının bir parçası olduğu gerekçesiyle, Shackleton'un teçizatına ve belgelerine el koymuştur.⁷³ 1986 tarihli Kanada ile Fransa arasındaki St. Lawrence Körfezi içindeki filetolamaya dair uyuşmazlıkta Hakem Mahkemesi, kıyı devletinin canlı deniz kaynaklarına dair hakların kullanımında ekonomik bölge ve balıkçılık bölgesinin eşdeğer sayılacağı görüşünü taşımıştır.⁷⁴

1982 tarihli BMDHS m.74/3, ilgili devletlerin anlaşma akdedilinceye kadar anlayış ve iş birliği ruhu içerisinde, pratik çözüm getiren geçici düzenlemelere girişmesi ve bu geçiş süresi içerisinde nihai anlaşmanın akdini tehlikeye düşürmemek veya engellemek için ellerinden gelen gayreti göstermesi yükümünü getirmiştir. Geçici düzenlemeler, nihai sınırlandırmaya halel

73 M. G. i Ysern, *Principles of International Law of the Sea Governing Coastal State Access to Marine Scientific Research Results*, 1995, s.126-127.

74 *Case Concerning Filleting within the Gulf of St. Lawrence between Canada and France, Reports of International Arbitral Awards*, 17 July 1986, Volume XIX, s. 255, para 49, 2006.

getirmeyecektir. “Nihai anlaşmanın akdedilmesini tehlikeye düşürmemek ya da engellemek yükümü” anlamı açısından, örneğin ilgili devletlerden bir tarafın iş birliği teklifini veya bu amaca yönelik müzakerelerin başlamasını teklif etmesini diğer tarafın ısrarla reddetmesi, söz konusu yükümlülüğün ihlaline bir örnek teşkil edecektir. Ayrıca bu anlamın da Milletlerarası Adalet Divanı’nca 1976 tarihli *Ege Denizi Kıta Sahanlığına Dair Geçici Koruma Tedbirlerine İlişkin Karara* bakmak yol gösterici olabilir.⁷⁵ Bunun nedeni, söz konusu davanın çakışan talepler içeren deniz alanlarında denizde bilimsel araştırma yürütülmesi ile ilgili olması ve bu alanda nihai anlaşmaya varılana kadar ilgili devletlerin riayet etmesi gereken yükümlülüklerin neler olduğu hususunda önemli ipuçları vermesidir. Bu davadaki anlaşmazlık, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi’nde tartışmalı alanda yürütülmekte olan bilimsel araştırma ile ilgilidir.⁷⁶ MAD, geçici tedbirlere hükmetmek için *telafisi mümkün olmayan hasar riski olmasını ve gelecekte esasa dair verilecek kararın beklenmesi gereğini* aramıştır.⁷⁷ İlk gereksinim fazla bir açıklama gerektirmez. İkinci gereksinim, ilgili araştırma gelecekte verilecek kararın gerçekleşmesine veya uygulanmasına zarar verme riski taşıyorsa geçici önlemlerin alınması gerektiği anlamına gelir.⁷⁸ Örneğin MEB kıyıdaşlarından birinin denizdeki canlı kaynaklar üzerinde egemenlik hakları hususunda diğer tarafa herhangi bir ön bildirimde bulunmaksızın veya onunla önceden görüşmeksizin, çakışan alanda, tek taraflı olarak deniz kaynaklarının statüsü ve durumu ile ilgili bilimsel araştırmayı yürütmesi *nihai sınırlandırma anlaşmasının gerçekleştirilmesine zarar veren* eylemler arasındadır. MEB kıyıdaşlarının denizdeki canlı kaynaklar üzerindeki egemenlik haklarını etkilemeyecek şekilde araştırma yapması durumunda bile, tek taraflı bu gibi işlemler ilgili devletler arasındaki gerilimi arttırabilir ve nihai anlaşmaya varılmasını tehlikeye sokabilir ve engelleyebilir.⁷⁹ Divan, 1976 tarihli kararında Yunanistan’ın şikâyet ettiği Türkiye tarafından yürütülen sismik araştırmanın, açık denizlerin yüzeyini kateden ve su altında aralıklarla meydana gelen küçük patlamalara sebep olan bir gemi tarafından gerçekleştirildiğini, bu patlamaların amacının, yeryüzünün altındaki jeofizik yapı hakkında bilgi elde etmek için deniz tabanına ses dalgaları göndermek olduğunu; bu sismik araştırma şeklinin, deniz yatağı ya da toprak altı ya da doğal kaynakları için fiziksel bir hasar riskine yol açtığına dair herhangi bir şikâyet yapılmadığını; devam eden sismik araştırmada Türkiye tarafından üstlenilen faaliyetlerin, geçici nitelikli olduğunu; kıta sahanlığının deniz tabanına veya üzerine herhangi bir tesis kurulumunu içermediğini ve Türkiye’nin ihtilaf konusu olan kıta sahanlığı alanlarında doğal kaynakların kullanılması ve tahsisi gibi bir işlem yapmadığını dikkate alarak, olayda, Statü’nün 41. maddesi anlamında, dava konusu olan haklara giderilmesi imkânsız bir zararın verilmesi tehlikesinin bulunmadığına karar vermiştir.⁸⁰ Kıta sahanlığı devletinin rızası olmadan doğal kaynaklarının sismik olarak araştırılması, şüphesiz diğerinin münhasır arama hakkının ihlali sorununu

75 *Aegean Sea Continental Shelf, Interim Protection, Order of 11 September 1976, I.C.J. Reports 1976*, p. 3.

76 *Ibid.*, s.10, para.28.

77 MAD, tek taraflı araştırma işlemlerinin tarafların haiz olmadıkları hakların doğumuna veya haiz oldukları hakların yitimine yol açmayacağı belirtiltikten sonra dava konusu olan haklara telafisi imkânsız bir zararın verilmesi riskinin bulunmadığına karar vermiştir. *Ibid.*, s.10, para.29.

78 *Ibid.*, s.9-10, para.27.

79 *Ibid.*, s.12, para.39.

80 *Ibid.*, s.10, para.30.

gündeme getirebilir. Ancak Divan'a göre, tartışmalı olan alanların sonradan Yunanistan'ın Kıta Sahanlığına dahil olduğu kararlaştırılsa dahi, kıyı devletinin rızası bulunmaksızın bilimsel araştırma yapılamayacağını öngören kuralın ihlâl edilmiş olması nedeniyle doğabilecek bir hak ihlâli durumunun, uygun usullerle tamir edilmesi imkânı vardır.⁸¹

Sınırlandırmaya dair uygulamalara baktığımızda ihtilafli alanlarda nihai çözüme ulaşmanın uzun bir zaman aldığı görülür. Hele ilgili alanda adaların bulunması, meseleyi daha da zorlaştırır. Bu alanda nihai anlaşmaya varılmadan özellikle denizde bilimsel araştırmanın yürütülmesi konusunda gerekli olan bazı çözümler getirilmesine ihtiyaç vardır. Zira geçici çözüm, bazı durumlarda, onlarca yıl boyunca uygulanacağı için "geçici" olmaktan çıkabilir.

Her bir araştırma bunu gerektirmese de denizde bilimsel araştırma ile gerçekleştirilecek insanlığın ortak yararına saygıyı göstermek amacıyla izlenmesi gereken genel bir siyaset olarak, ilgili devletler arasındaki çatışmanın denizde bilimsel araştırmanın gelişmesine engel olması uygun olmaz. Bu durumda taraflar arasında iş birliği yapılması yararlı olabilir. Nitekim uygulamada sorunlu sularda denizde bilimsel araştırma yapılması için iki taraflı iş birliği örnekleri mevcuttur. Bunlardan biri Kolombiya ve Jamaika arasındaki ortak rejim alanı⁸², diğeri ise Dominik Cumhuriyeti ve Kolombiya arasındaki denizde ortak bilimsel araştırma ve balıkçılık bölgesi tesisidir.⁸³ Kolombiya ve Jamaika olayı burada kısaca bahsedilmeye değerdir. Kolombiya ve Honduras arasında ortak rejim alanı sınırları içinde bulunan iki alan üzerinde bir egemenlik anlaşmazlığı vardır. Ayrıca Jamaikalı balıkçılar da geleneksel olarak bu adacık ve koylara bitişik alanlarda avlanmaktadır. Bu alanlarda, her bir ülkenin yetki sınırlarının nihai tespitinin yapılması beklenirken, Kolombiya ve Jamaika, doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi, denizde bilimsel araştırma yapılması gibi faaliyetlerin yürütülmesi için "*Ortak Rejim Alanı*" kurmaya karar vermiştir. Kuzeydoğu Asya'da da çakışan alanlar mevcut olup, özellikleri şöyle özetlenebilir: Öncelikle kural olarak, her çakışan alan ilgili devletlerin birlikte balıkçılık faaliyetleri yürütebileceği bir ortak balıkçılık bölgesidir. Bununla birlikte, bazı deniz alanlarında ortak balıkçılık bölgesi, mutlaka ortak yönetim veya ortak düzenlemeyi ihtiva etmez. İkincisi, yine kural olarak, gemiler ve vatandaşlar, deniz alanlarının her birinde bayrak devletinin yetkisine tabidir. Üçüncüsü, ilgili taraf devletin yargı yetkisi, sözleşmeye taraf olmayan üçüncü devletlere uygulanır. Dördüncüsü, sınırlanmamış bu deniz alanları sınırlandırma tamamlanana kadar geçici olarak işletilir. Ancak, karşılıklı mutabakat olasılığı çok düşükse, bu alanlar, geçiş bölgeleri haricinde, uzun bir süre var olmaya devam edebilir. Beşincisi, ilgili devletlerin tartışmalı adalar içeren çakışan alanlar üzerinde farklı yorumlara sahip olmaları mümkündür. Bu nedenle, bu deniz alanları, ilgili devletlerin ikisinin de yorumlarını mümkün kılan çift odaklı bölgeler olarak görülebilir. İlgili deniz alanının hukuki niteliği belirsiz ise ya

81 *Ibid.*, s.11, para.33.

82 *Maritime Delimitation Treaty between Jamaica and the Republic of Colombia*, 12 Nov. 1993, <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/JAM-COL1993MD.PDF> (31.07.2018)

83 *Agreement on Delimitation of Marine and Submarine Areas and Maritime Cooperation between the Republic of Colombia and the Dominican Republic* (13 January 1978). m.3. <http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/COL-DOM1978MC.PDF> (31.07.2018)

da uygulanabilir deniz alanının neresi olduğunu açıkça belirtmek zorsa, balıkçılık andlaşması hükümlerinin karmaşık yorumlarına veya çakışan bölgelerde nasıl işleyeceğine çok fazla önem vermek yerine, andlaşmanın ve milletlerarası hukuk ilkeleri ve kurallarının tarafsız bir biçimde yorumlanması daha verimli ve anlamlı bir yaklaşım olabilir. Kore, Çin ve Japonya arasındaki balıkçılık anlaşmalarında öngörülen ara ya da geçici alanlar da çakışan alanlara dair örnek uygulamalar olarak gösterilmektedir.⁸⁴ Belirttiğimiz üzere ihtilafli alanın ortak balıkçılık bölgesi niteliği kabul edilse bile, ortak yönetimin niteliği ihtilafli adalar üzerindeki egemenlik anlaşmazlığını doğrudan etkilemez. Bu açıkça Milletlerarası Adalet Divanı'nın 1953 tarihli *Minquiers and Ecrehos Davası*⁸⁵ hakkındaki kararında da görülür.

VI. BİLİMSEL ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ DONANIMLARIN DÜZENLENMESİ

Denizde yürütülen araştırmaların çoğunluğu gemilerden yürütülmesine rağmen, bu araştırmalarda aynı zamanda sabit yapılar, şamandıralar ve denizde yüzen diğer nesnelere ve daha yakın zamanlarda ise insansız sualtı araçları da kullanılabilir.

Bu nesnelere hukukî statüsünün ne olacağı konusundaki çalışmalar, 1960'da IMO ile birlikte UNESCO'nun Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (IOC) tarafından başlatılmıştır. Komisyonca, 1969'da "Okyanus Veri Kazanım Sistemlerine Eşlik Eden Hukukî Sorunlar" başlıklı bir rapor hazırlanmıştır.⁸⁶ Daha sonra ise, taslak bir sözleşme hazırlanmıştır.⁸⁷ Bu taslak, 1972 yılında bir diplomatik konferansta tartışılmıştır.

84 CW. Lee and C. Park, *Joint Marine Scientific Research in Intermediate/Provisional Zones between Korea and Japan*, s.5, The Seventh Conference of the Science Council of Asia (SCA) June 14 – 16, 2007. http://www.scj.go.jp/en/sca/pdf/7th_weenpark.pdf (31.07.2018).

85 *The Minquiers and Ecrehos case*, Judgment of November 17th, 1953: **I.C. J. Reports 1953**, p. 47. Ayrıca bkz: Individual Opinion of Judge Basdevant, s.75. *Minquiers ve Ecrehos*, Britanya'ya ait Jersey adası ve Fransa kıyıları arasında yer alan iki adacık grubudur. Bu davada Mahkeme'den, Fransa ile İngiltere arasındaki Özel Andlaşma uyarınca bu adacık gruplarının tarafların hangisinin yetkisinde olduğuna dair daha ikna edici bir kanıt belirlemesi istenmiştir. Adalar, İngiltere'nin 1066 yılında Normandiya Dükü tarafından fethedilmesinden 1204'te Fransız Philip Augustus Normandiya'yı fethine kadar İngiltere ile Normandiya arasındaki birliğin bir parçasını oluşturmuştur. Philip Augustus adaları işgal edememiştir Birleşik Krallık, adaların daha sonra İngiltere ile birleştiğini ve bu durumun iki ülke arasındaki müteakip anlaşmalar yoluyla hukuki bir zemine oturduğunu belirtmiştir. Fransa, *Minquiers ve Ecrehos*'un 1204'ten sonra Fransa tarafından zapt edildiğini iddia etmiş ve Birleşik Krallık'ın dayandığı aynı orta çağ andlaşmalarına atıfta bulunmuştur. Mahkeme, 17 Kasım 1953 tarihli kararında, bu andlaşmalardan hiçbirinin, İngiltere Kralı veya Fransa Kralı tarafından hangi adaların zapt edildiğine değinmediğini özellikle ifade etmiştir. Üstelik Ona göre burada belirleyici öneme sahip olan şey, Orta Çağ'daki meselelere dayanan dolaylı varsayımlar değil, mülkiyet hakkının ve egemenliğin fiilen uygulanmasının doğrudan delilidir. Mahkeme bu delilleri değerlendirdikten sonra *Minquiers ve Ecrehos* üzerindeki egemenliğin Birleşik Krallık'a ait olduğu sonucuna varmıştır.

86 "Legal Problems Associated with Ocean Data Acquisition Systems (ODAS)", UNESDOC.IOC Technical Series No.5 (1969).

87 *Preliminary Draft Convention on Ocean Data Acquisition Systems (ODAS)*, UNESDOC.SC.72/CONF.85/3; SC/IOC. EG.1(IV)/12. Annex III, Paris 22 October 1971. A. Klodkin, Draft Convention on the Legal Status of Ocean Data Acquisition Systems, Aids and Devices (ODAS), Second Revision, SC 93/CONF. 209/LD 13. IOC. Assembly; 17th session, Paris; 1993. Bu taslak, 1993'den beri değiştirilmemiştir. Detay için bkz: H. N. Scheiber, J. Kraska, M. Kwon, **Science, Technology, and New Challenges to Ocean Law**, Brill Nijhoff, 2015, s.291.

Konferans'ta, Taslak Sözleşme'ye ihtiyari milli önlemler için rehber olarak Ek III'ün yayınlanması hususunda fikir birliğine varılmasına rağmen, taslağın sonuçlandırılması ve kabul edilmesi *Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın* sonuna kadar ertelenmiştir. Taslak Sözleşme'de Okyanus Veri Toplama Sistemleri – *Ocean Data Acquisition Systems (ODAS)*'ın hukukî statüsüne ilişkin değinilen birçok meseleye, 1982 tarihli *BMDHS*'nde yer verilmektedir. Ancak bu konudaki temel hüküm 1982 tarihli *BMDHS*'nin 258'inci maddesidir:

“Herhangi bir çeşit denizde bilimsel araştırma tesis veya teçhizatının deniz çevresinin herhangi bir alanı içinde yerleştirilmesi ve kullanılması denizde bilimsel araştırmanın böyle bir alan içinde yapılmasıyla ilgili olarak bu Sözleşme'de belirtilen aynı şartlara tâbi olacaktır.”

Bu hükümün etkisi, şu şekilde görülebilir: Karasularına ve takımda sularına araştırma tesis ve teçhizatının yerleştirilmesi ve kullanılması, kıyı devletinin rızasının alınmasını gerektirir. Bu suların hukukî rejimi gereği söz konusu tesis ve teçhizat, kıyı devletinin yetkisine tâbidir.

MEB ve kıta sahanlığında bu işlemin yapılması için de yine kıyı devletinin rızasının alınması gerekir. MEB ve kıta sahanlığında keşif ve kullanıma yönelik araştırmanın tanımı, suni ada, tesis ve yapıların işletimi ve inşâsını, suni ada, tesis ve yapıların biçimindeki araştırma tesis ve teçhizatının yerleştirilmesi ve kullanılmasını içerdiği için bu gibi tesis ve teçhizattan yürütülen araştırmanın türüne bakılmaksızın keşif ve kullanıma yönelik araştırma kıyı devletinin takdir yetkisine tâbi olacaktır. M.60 ve 80 uyarınca kıyı devleti bu tesis ve teçhizat üzerinde yetkiyi haiz olacaktır. Sözleşme'de, söz konusu nesnenin tesis ve teçhizat olarak nitelendirilmesi için sahip olması gereken ebat, süreklilik ve bunun gibi özelliklere dair herhangi bir açıklama yapılmamıştır.⁸⁸

Araştırma tesis ve teçhizatları, suni ada, tesis veya yapı – yüzen şamandıra ve diğer yüzen nesnelere girer – biçimini almayıp, bu gibi nesnelere aranma ve işletilmesi için kullanılmışsa, kıyı devleti bunların yayılmasını reddetme konusunda takdir yetkisini haizdir. M. 249/2'ye göre *ODAS*'ın bu tiplerinin yerleştirilmesine dair koşullar koyabilir ve bu hüküm, bu gibi nesnelere üzerinde kıyı devletinin yetki kullanması açısından yeteri kadar geniştir.

Diğer yandan, bu gibi yüzen nesnelere temel araştırmada kullanılırsa kıyı devleti, normal olarak bu gibi nesnelere yerleştirilmesi ve kullanımına rızasını vermeyecektir. En azından kıyı devletini, m.253 uyarınca, araştırmayı erteleme veya durdurma haklarını kullanmak için bir şey yapılmaması koşuluyla rıza verilir verilmez kıyı devletine bu gibi nesnelere üzerinde yetki verildiğine dair herhangi bir hüküm yoktur. Ayrıca, yerleştiren devlet, bayrak devletinin gemiler üzerinde düzenleme yetkisine paralel olarak tesis ve teçhizat üzerinde düzenleme yetkisini haiz iken, kıyı devletinin 1982 tarihli *BMDHS*'de bu alanlarda yetki veren bir hüküm olmadığı için kıta sahanlığı ve MEB'de uygulama yetkisi (izinsiz müdahalede bulunan kişiye karşı önlem almak) olmayacaktır. Hiçbir devlet, nesne üzerinde uygulama yetkisini haiz olmadığı için kimin yetkiyi haiz olduğuna karar vermek üzere m.59'a (MEB'deki hak ve yetkilere dair uyuşmazlıklarda çözüm yöntemi) başvurmak gerekir.

88 Doc. SC/IOC EG-1 (IVV12), 17 Eylül 1970, Ek III.

Açık denizlerde araştırma yapan devletler, milletlerarası deniz yatağı alanı gibi deniz yatağı ve toprak altının veya su kolonunun ya da bitişik hava sahasının araştırılmasında araştırma tesis ya da teçhizatını ister kullanılsın ister kullanılsın yerleştirmekte serbesttir. Bu tesis veya teçhizat, araştıran devletin yetkisine tâbi olacaktır.

Araştırma tesis ve teçhizatının yerleştirilmesine dair diğer hükümler, m.259 – 262 arasında düzenlenmiştir. Bu nesnelere, ada statüsünde değildir ve deniz alanlarının sınırlandırılmasına etki etmez (m.259). Ancak bu nesnelere etrafında 500 metreyi aşmayan genişlikte güvenlik bölgeleri tesis etmek mümkündür ve bayrak devletleri gemilerin bunlara riayetini sağlamalıdır (m.260). Bu tesis veya teçhizatın kurulması, yerleşik milletlerarası ulaşım yolları için engel teşkil etmemelidir (m.261). Araştırma yapanlar, bu gibi nesnelere ait oldukları teşkilâtı veya tescil edildikleri devleti gösteren belirleme işaretlerini, yine hava ulaşımı güvenliği ve denizde güvenliği sağlayan milletlerarası alanda kabul edilmiş yeterli uyarı işaretlerini taşıması hususunda anlaşabilirler (m.262).

Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın sonuçlanmasını takiben, IMO ve IOC, ODAS'a dair taslak sözleşme üzerinde yeniden çalışmaya başlamıştır. ODAS'ın yerleştirilmesi ve belirli yetki meselelerini kapsayan orijinal taslak sözleşmenin bazı hükümleri, 1982 tarihli *BMDHS* hükümleri ışığında artık gereksiz olsa da taslakta 1982 tarihli *BMDHS*'nde temas edilmeyen meseleler de mevcuttur. Şöyle ki yabancı bir devletin yetkisi altındaki deniz alanlarında bulunan ODAS'ın geri alınması, ODAS'a izinsiz müdahale durumunda sorumluluk, ODAS'ın tescil edilmesi, ODAS'ı kapsayan güvenlik kurallarını içerir. Son iki konu, 1982 tarihli *BMDHS* m.262'nin gelişimi açısından yol gösterici olabilir.⁸⁹

VII. DENİZDE BİLİMSEL ARAŞTIRMADA MİLLETLERARASI İŞ BİRLİĞİ

Denizde araştırmanın büyük bir kısmı sadece millî düzeyde yürütülür; fakat, şüphesiz ki milletlerarası iş birliği yapılması da mümkündür. 1982 tarihli *BMDHS* de iş birliğini teşvik etmektedir (m.143-242). Bu tür bir iş birliği, özel olarak belirli projeler açısından gerçekleştirilebilir. Ancak milletlerarası iş birliği, milletlerarası sivil toplum kuruluşları veya hükümetlerarası milletlerarası kuruluşlar vasıtası ile kurumsallaştırılmaktadır. Bu bağlamda Milletlerarası Bilim Birliği Konseyi ve Okyanus Araştırmalarına Dair Bilim Komitesi'nden söz etmek mümkündür.

Denizde bilimsel araştırmayla ilgili faaliyet gösteren önemli sayıda hükümetlerarası kuruluş vardır. Küresel düzeyde Birleşmiş Milletler'in bazı uzman kuruluşları başı çekmektedir. Meselâ Milletlerarası Tarım Teşkilâtı'nın balık alanlarıyla ilgili önemli araştırmaları vardır. Yine Dünya Meteoroloji Teşkilâtı'nın birçok çalışması deniz hava gözlemi ile ilgilidir. UNESCO Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu (IOC-UNESCO) üyelerinin bilimsel araştırma ve ilgili okyanus hizmetlerini geliştirmek, okyanusların doğası ve kaynaklarını daha fazla öğrenebilmek

89 R. J. R. Rao, "The International Legal Regime of ODAS And Other Offshore Research Installations", 22 *Indian Journal of International Law (IJIL)* 375-95 (1982).

amacıyla 1960 yılında kurulmuştur.⁹⁰ Statüsü'nün 2. maddesi uyarınca IOC-UNESCO'nun amacı, deniz bilim ve teknolojisinin gelişmesi ve aktarımını uyumlaştırma ve ilerletme, deniz bilim ve teknolojisinde eğitim öğretim programlarını güçlendirme, deniz çevresinin gözlenmesi ve izlenmesini sağlama ve uyumlaştırma olarak belirtilmiştir. Özellikle Hint Okyanusu, Atlantik, Akdeniz ve Pasifik'te birçok araştırma düzenlemiş ve iş birliği içinde çalışmıştır. Aynı zamanda ODAS ve araştırma serbestisi ile ilgili hukukî sorunlar üzerinde çalışmış⁹¹, Milletlerarası Oşinografik Veri ve Bilgi Değişimi Programı (International Oceanographic Data and Information Exchange – IODE) gibi çeşitli hizmetler kurmuştur. Diğer teşkilâtların bilimsel çalışmalarını destekleyen Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşları ve Çevre Programı'ndan ayrı olarak denizde bilimsel araştırma için BM sisteminin değişik kısımlarının faaliyetlerini birleştiren başka organlar da vardır. Bunlardan ikisi, Deniz Çevresinin Korunmasının Bilimsel Veçhelerine Dair Uzmanlar Grubu (Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Environmental Protection – GESAMP) ve Oşinografiye İlişkin Bilimsel Programlara Dair Sekreterliklerarası Komite (Inter-Secretariat Committee on Scientific Programs Relating to Oceanography – ICSPRO)'dir.

Küresel düzeyde çalışan ama BM sistemi dışındaki bir kuruluş olan Milletlerarası Hidrografi Teşkilâtı ise 1970'de kurulmuştur. İşlevleri, milli hidrografi organlarının faaliyetlerini birleştirmek, deniz harita ve belgelerindeki mümkün olabilecek en fazla birliği sağlamak, hidrografik bilim ve teknikleri geliştirmek, hidrografik incelemeleri kullanmak ve icra etmek için güvenilir ve etkili yöntemler kabul etmektedir.

Araştırmaya dair iş birliği, daha çok bölgesel düzeyde gerçekleşmektedir.⁹² En eski ve en başta gelen bölgesel teşkilât, 1902'de kurulan Denizin Keşfine Dair Milletlerarası Konsey (International Council for the Exploration of the Sea – ICES)'dir. Bu teşkilât, balık alanlarına ilişkin araştırmaları geliştirir ve birleştirir. Başlangıçta denize dair araştırma konularını tartışmak için bir forum olarak oluşturulan ICES, geniş bir yelpazedeki uzmanları bir araya getirerek, denize dair bilgilerin başlıca toplayıcılarından biri haline gelmiştir. ICES, diğer bölgelerdeki bilimsel organlara bir model olarak hizmet etmiştir. Kuzey Denizi, Kuzey Atlantik ve Baltık Denizi'nde kirlenme ile ilgili araştırmalar yapar. Balık alanları ve kirlenmeyle ilgili teşkilât ve komisyonlara bilimsel tavsiyelerde bulunur. Yine 1992'de Kuzey Denizi'ndeki balık alanları ve kirlenmeye dair araştırmaları birleştiren ve geliştiren Kuzey Pasifik Deniz Bilim Teşkilâtı'nı (The North Pacific Marine Science Organization – PICES) kuran bir sözleşme imzalanmıştır. 1919'da da benzer amaçların yerine getirilmesi amacıyla Akdeniz'de Bilimsel Araştırma İçin Milletlerarası Komisyon (the International Commission for the Scientific Exploration of the Mediterranean) kurulmuştur. Ancak bu görev günümüzde Akdeniz İçin Genel Balık Alanları Komisyonu'nca (General Fisheries Commission for the Mediterranean – GFCM) üstlenilmiştir. Komisyon, Akdeniz'deki balık alanlarının akılcı olarak idaresi ile yükümlüdür.

90 Art. 1(2) of the Statutes of the IOC.

91 N. Papadakis, "Some Legal Problems Associated With the Ocean Data Acquisition Systems, Aids and Devices (ODAS)", **International Relations**, Volume: 5, Issue: 1, 1975, s. 825–83

92 A. K. Sydnes, "Regional Fishery Organisations In Developing Regions: Adapting To Changes In International Fisheries Law" 26 **Marine Policy** 373–381 (2002).

Diğer bölgesel teşkilâtlardan bazıları, hem kendi araştırmalarını yapmış, [Milletlerarası Pasifik Halibut Balığı Komisyonu-The International Pacific Halibut Commission – IPHC, Amerikalılararası Tropikal Tuna Komisyonu – Inter-American Tropical Tuna Commission – IATTC], hem de daha çok üyeleri arasında [Kuzeybatı Atlantik Balık Alanları Teşkilâtı – Northwest Atlantic Fisheries Organization-NAFO, Atlantik Tunalarının Muhafazası için Komite – The International Commission for the Conservation of Atlantic Tunas – ICCAT] araştırma konusundaki iş birliğini gerçekleştirmiştir.

Daha genel olarak 1990'da bir andlaşma ile kurulan Hint Okyanusu Deniz Olayları İş Birliği Teşkilâtı (Indian Ocean Rim Association – IORA), Hint Okyanusu'ndaki devletler arasında deniz bilimi ve teknolojisinde iş birliğini geliştirmeyi amaçlar. Yine 1990'da bir anlaşma ile kurulan Güney Pasifik Uygulamalı Yerbilimi Komisyonu (South Pacific Applied Geoscience Commission – SOPAC), kıyının ve yakınındaki deniz alanlarının fiziki çevresine dair kaynaklarının idaresinde üye devletlere yardımcı olmak üzere deniz yatağı mineralleri⁹³ ile jeolojik ve jeofizik araştırmalar için bilgi tedariki görevini haizdir.

Devletler, deniz araştırmaları için ikili düzeyde de iş birliği yapabilir. 1971 tarihli İspanya ve Portekiz arasında ilgili alanda okyanus araştırmalarında deniz kaynaklarının bir envanterini yapmak için iş birliğine dair bir anlaşma akdedilmiştir.⁹⁴ Yine Hindistan'ın, Mauritius, Rusya, Portekiz, Çin ile okyanus bilim ve teknoloji alanında ikili anlaşmaları ve ortak programları bulunmaktadır.⁹⁵ Programların yürütüldüğü bölgedeki kıyı devletleri ve gelişmekte olan ülkelerin dahil olduğu araştırma projelerinde daha fazla milletlerarası iş birliği yapılması, kıyı devletinin rızasının, daha çabuk elde edilmesini muhtemel kılabilir.

VIII. SONUÇ

Denizde bilimsel araştırma ile ilgili düzenlemelerin henüz kesin bir şekilde gerçekleştirilemediği ve bazı temel alanlarda belirsizliklerin bulunduğu açıktır. Bu, 1982 tarihli *Sözleşme*'nin hazırlık çalışmaları sırasında belirginleşen çeşitli çıkar çatışmalarının dengelenmesi çabalarının bir sonucudur. Bu tür araştırmalar devletlerin ekonomik ve güvenlik çıkarlarını aynı anda etkileyebilir. Özellikle kıyı devletlerinin ve denize kıyısı bulunmayan devletlerin görüşleri, kıyı devletlerinin hem MEB'lerinde hem de kıta sahanlıklarında bilimsel araştırmaya uygulayacağı denetim derecesine ilişkin endişe duymaları sebebiyle farklı olmuştur. Ayrıca, gelişmekte olan devletler denizde bilimsel araştırmanın sıkı bir şekilde düzenlenmesini arzu ederken, gelişmiş devletler daha serbest bir yaklaşım benimsemiştir. *BMDHS*'deki bazı temel ilkelerin geliştirilmesi sonucunda daha fazla açıklık elde edilebilecektir.

93 S. Demirsoy, "Deniz Hukukundaki Yeni Gelişmeler ve Madencilikle İlişkisi", 79 *Maden Tetkik ve Arama Dergisi* 75 – 99 (2015), s.77.

94 *Treaty Series / Recueil Des Traités*: 41691-41708 / II, 1276-1283, Vol.2327, No.41695, 2005, s.83.

95 K.R. Gupta, A. Gupta, *Concise Encyclopaedia of India*, Vol.3, 2006, Atlantic Publishers and Distributers, s.908-909.

Belirtildiği gibi, “denizde bilimsel araştırma” kavramının kendisi tanımsız kalmıştır. Bunun nedeni, Konferans’ta yapılan tartışmaların son derece karmaşık olması ve tatmin edici bir sonuca ulaşamamasıdır. Denizde bilimsel araştırma ve diğer araştırmalar arasındaki ayırım da belirsizliğini korumaktadır. Denizde bilimsel araştırma kavramının belirsizliği, MEB’deki araştırma faaliyetleri üzerinde kıyı devletinin yargı yetkisi bakımından bir anlaşmazlık kaynağı olabilir. Başka bir devletin MEB’sindeki hidrografik ve askeri araştırma faaliyetinin hukukiliği özellikle tartışılabilir bir konudur. Deniz kuvvetleri, üçüncü bir Devletin MEB’sindeki bu tür araştırmanın serbest olmasını savunurken, bazı kıyı devletleri bu faaliyetleri düzenleme hakkına sahip oldukları düşünceğini taşırlar. şimdiye kadar, bu soru cevapsız kalmıştır. Bir kıyı devletinin, MEB içinde yapılan denizde bilimsel araştırmanın yürütülmesini meşru gerekçelerle reddederek bu konudaki gerçek iradesini gizlememesini sağlayabilmek açısından daha fazla öngörülebilirliğe ihtiyaç vardır. Kıyı devletlerinin, deniz çevresine zarar verebileceği gerekçesiyle veya denizdeki bir bilimsel projesinin doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine “doğrudan doğruya önemi olduğu” gerekçesiyle bilimsel araştırmanın kendi MEB’sinde yürütülmesine hangi aşamada izin vermeyeceği belli değildir.

Rejim içerisindeki genel ölçüt ve kılavuz ilkelerin daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması, kıyı devletlerinin, rızasını vermeyebileceği dayanakları sübjektif olarak değerlendirmesini önleyecektir. Denizde bilimsel araştırma veri sonuçlarının etkin bir şekilde korunması istemi, bu hakların özel anlaşma ile düzenlenmesi yerine milletlerarası düzenleme yapılması yoluyla sağlanabilir. En gelişmiş deniz bilimi teknolojilerine sahip en güçlü ülkeler bile, denizin işleyiş yapısını tek başına açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Böylelikle bu tür araştırmaları teşvik etmek için milletlerarası iş birliği gereği ortaya çıkmaktadır. Denizde bilimsel araştırmanın, insanlığın bir bütün olarak yararına katkıda bulunabileceği düşünöldüğünde, milletlerarası bilimsel iş birliği giderek önem kazanmaktadır. Belirtildiği gibi, BMHDS denizde bilimsel araştırma alanında milletlerarası iş birliğini içeren birçok hüküm içermektedir. Bu iş birliği, UNESCO, IOC, FAO ve Otorite gibi milletlerarası kuruluşlar aracılığıyla da teşvik edilmektedir. Deniz ortamının barış içinde korunmasını sağlamak üzere denizde bilimsel araştırmaya evrensel olarak uygulanabilir bir düzenleme süreci geliştirilmeye devam edilmelidir.

KAYNAKÇA

I – KİTAP VE MAKALELER

- BATEMAN S., “Prospective Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone”, 144 **Maritime Studies**, 2005, s.18. The Australian Association for Maritime Affairs. <http://ro.uow.edu.au/lawpapers/247>.(31.07.2018)
- BATEMAN S., “Hydrographic Surveying in the EEZ: Differences and Overlaps with Marine Scientific Research”, **Marine Policy**, 29 (2005).
- BİRNİE P., “Law of The Sea and Ocean Resources: Implications for Marine Scientific Research”, 10 **The International Journal Of Marine And Coastal Law** 233-234 (1995).
- CAFLİSCH L., PİCCARD J., “The Legal Regime of Marine Scientific Research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea”, 38 **Hiedelberg Journal of International Law** 868-869 (1978).

- CHANG W.L., CHANHO P., “**Joint Marine Scientific Research in Intermediate/Provisional Zones between Korea and Japan**”, The 7th Conference of Science Council of Asia Conference Workshop D: Security of Ocean in Asia, Okinawa, Japan, June 14-16, 2007.
- CHURCHİLL R. R., LOWE A.V., **The Law of the Sea**, Third Edition, Manchester University Press 1999, s.405.
- ÇAMYAMAÇ A., **Denize Kıyısı Olmayan ve Coğrafi Bakımdan Elverişsiz Konumda Bulunan Devletlerin Hukukî Durumu**, Adalet Yayınevi, Ankara 2012.
- DEMİRİSOY S., “*Deniz Hukukundaki Yeni Gelişmeler ve Madencilikle İlişkisi*”, 79 **Maden Tetkik ve Arama Dergisi** 75 – 99 (2015).
- DOUSSİS E., “*Marine Scientific Research: Taking Stock and Looking Ahead*”, G. Andreone: Editor, **The Future of the Law of the Sea Bridging Gaps Between National, Individual and Common Interests**, Springer Open, 2017.
- DUPUY R. J., VİGNES D., **A Handbook on the New Law of the Sea**, Vol.2, Part IV, Ch.19, Martinus Nijhoff Publishers, 1991.
- FİNCH S. B. Jr., “*Pueblo and Mayaguez: A Legal Analysis*”, 9 **Case Western Reserve Journal of International Law** 79 (1977).
- FREEMAN K., **Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR) and Part XIII of the UN, Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)**, ABLOS Conference – Monaco – 10-12 October 2005.
- GRAGL P., “*Marine Scientific Research*”, **The IMLI Manual on International Maritime Law: Volume I: The Law of the Sea**, Ed. By: David Attard, Malgosia Fitzmaurice, Norman A Martínez Gutiérrez, 2014.
- GUPTA K.R., GUPTA A., **Concise Encyclopaedia of India**, Vol.3, Atlantic Publishers and Distributers, 2006.
- HOLLİCK A. L., “*The Origins of the 200 Mile Offshore Zones*”, **American Journal of International Law (AJIL)** 494-500 (1977).
- ILGAZ H., “*Denizde Bilimsel Araştırmaların Uluslararası Hukukta Düzenlenmesi İhtiyacının Ortaya Çıkışı*”, **Journal of Naval Science and Engineering**, Vol. 5, No.1, 2009.
- KLODKİN A., **Draft Convention on the Legal Status of Ocean Data Acquisition Systems, Aids and Devices (ODAS)**, second revision, SC 93/CONF, 209/LD 13. IOC. Assembly; 17th session, Paris; 1993.
- KVINIKHIDZE S., “*Contemporary Exclusive Fishery Zones or Why Some States Still Claim an EFZ*”, **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol.23, 2008.
- LEE CW. and PARK C., **Joint Marine Scientific Research in Intermediate/Provisional Zones between Korea and Japan**, s.5, The Seventh Conference of the Science Council of Asia (SCA) June 14 – 16, 2007. http://www.scj.go.jp/en/sca/pdf/7th_weepark.pdf (31.07.2018).
- NORDQUİST M.H. et al. (Eds), **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary** (Martinus Nijhoff, 1991), Vol. IV, 238.7.
- ODA S., **The International Law of the Ocean Development: Basic Documents**, Volume II, Sijtoff, Leiden 1975.
- ORAL N., “*The Need for A Regional Framework for Marine Scientific Research in the Black Sea and Mediterranean Sea*”, **Marine Genomics** (2014), s.1.
- OXMAN B. H., “The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: The Eighth Session (1979)”, 74 **AJIL** 1 (1980), s. 26.
- PAPADAKIS N., “*Some Legal Problems Associated With the Ocean Data Acquisition Systems, Aids and Devices (ODAS)*”, **International Relations**, Volume: 5, Issue: 1, 1975.

- PARTNER T. D., FREEMAN K., “*Marine Scientific Research under UNCLOS: a Vital Global Resource?*”, **International Hydrographic Review**, Vol. 7, No. 2 (New Series) August 2006.
- PARTNER T. D., FREEMAN K., *Legal Aspects of Marine Scientific Research (MSR)*, ABLOS Conference – Monaco – 10-12 October 2005.
- RAO R. J. R., “The International Legal Regime of ODAS And Other Offshore Research Installations”, 22 *Indian Journal of International Law (IJIL)* 375-95 (1982).
- ROACH A. J. and SMÍTH R. W., **Excessive Maritime Claims**, Third Edition, Leiden-Boston 2012, para.1.2–15.1.1.
- ROACH J. A., “*Today’s Customary International Law of the Sea*”, 45 **ODIL** 251 (2014).
- SCHEÏBER H. N., KRASKA J., KWON M., **Science, Technology, and New Challenges to Ocean Law**, Brill Nijhoff, 2015.
- SOONS A.H.A., **Marine Scientific Research and the Law of the Sea**, The Hague, 1982.
- SOONS A.H.A., **Marine Scientific Research Provisions in the Convention on the Law of the Sea: Issues of Interpretation**, in E. D. Brown and R. R. Churchill (eds.), *The UN Convention on the Law of the Sea: Impact and Implementation*, Proceedings of The Law of the Sea Institute, Nineteenth Annual Conference, Honolulu, University of Hawaii, 1987.
- SULLIVAN W. L., “*The Impact of UNCLOS III On Marine Scientific Research*”, 10 **OCEANS** ‘78, Washington, DC, USA.
- SYDNES A. K., “*Regional Fishery Organisations In Developing Regions: Adapting To Changes In International Fisheries Law*”, 26 **Marine Policy** 373–381 (2002).
- TANAKA Y., **The International Law of the Sea**, 2nd Edition, Cambridge University Press 2015.
- TOPSOY F., “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) Bağlamında Denize İlişkin Bilimsel Araştırma (MSR) Kavramı ve Hukukî Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2010, 2 (1).
- TREVES T., “*Marine Scientific Research*” in R. Wolfrum (ed.), *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2nd ed.; Oxford: Oxford University Press, 2013.
- VARGAS J. A., “*U.S. Marine Scientific Research Activities Offshore Mexico: An Evaluation of Mexico’s Recent Regulatory Legal Framework*”, 24 **Denver Journal of International Law and Policy** 15 (1995).
- WALKER G. K.(ed), **Definitions for the Law of the Sea: Terms Not Defined by the 1982 Convention**, Report of the International Law Association American Branch Law of the Sea Committee, Leiden – Boston 2012.
- WANG James C. F., **Handbook on Ocean Politics & Law**, Westport, CT: Greenwood Press,1992.
- WEGELEİN F. H.Th., **Marine Scientific Research, The Operation and Status of Research Vessels and Other Platforms in International Law**, Publications on Ocean Development, Martinus Nijhoff Publishers Leiden / Boston, Volume 49, 2005.
- WOOSTER W.S., “*Research in Troubled Waters US Research Vessel Clearance Experience, 1972-78*”, 9 **Ocean Development and International Law (ODIL)** 219-39(1981).
- YSERN M.G., **Principles of International Law of the Sea Governing Coastal State Access to Marine Scientific Research Results**, 1995.

II – BELGELER

“Legal Problems Associated with Ocean Data Acquisition Systems (ODAS)”, UNESDOC IOC Technical Series No.5 (1969).

1833 **United Nations Treaty Series** 396.

21 International Legal Materials 1261(1982), Part XIII, m. 238-265.

450 **United Nations Treaty Series** 82.

516 **United Nations Treaty Series** 2205.

499 **United Nations Treaty Series** 311.

Agreement on Delimitation of Marine and Submarine Areas and Maritime Cooperation between the Republic of Colombia and the Dominican Republic (13 January 1978). m.3. <http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/COL-DOM1978MC.PDF> (31.07.2018)

Council for Security Cooperation in the Asia Pacific (CSCAP), *The Practice of the Law of the Sea in the Asia Pacific*, CSCAP Memorandum No.6, December 2002 (www.cscap.org) dn. 3.

Digest of U.S. Practice in International Law 1989–1990, s. 478.

Doc. A/CONF.62/WP.8/Part III, *Informal Single Negotiating Text*, Part III (1975).

Doc. A/A.138/SC. III/L.31 (1973). Bulgaria, Poland, Ukrainian SSR and Union of Soviet Socialist Republics: Draft Article for A Convention on Scientific Research in the World Ocean.

Doc. A/AC.138/SC.III/L.18 (1972). Canada: Working Paper on Principles on Marine Scientific Research.

Doc. A/CONF.62/C.3/L.17, 1974, Texts on item 13 (Marine scientific research) and item 14 (Development and transfer of technology), Texts Submitted As Conference Room Papers to the Informal Meetings, **Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea**, Volume III (Documents of the Conference, First and Second Sessions).

Doc. A/CONF.62/C.3/L.17, 1974, Texts on item 13 (Marine scientific research) and item 14 (Development and transfer of technology), **Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea**, Volume III (Documents of the Conference, First and Second Sessions), s.263.

Doc. A/CONF.62/C.3/L.26, 1975. Bulgaria, Byelorussian Soviet Socialist Republic, Czechoslovakia, German Democratic Republic, Hungary, Mongolia, Poland, Ukrainian Soviet Socialist Republic and Union of Soviet Socialist Republics: Draft articles on marine scientific research, **Third United Nations Conference on the Law of the Sea (1973–1982)**, Volume IV: Third Session (*Geneva, 17 March to 9 May 1975*)

Doc. A/CONF.62/WP.10 **Third United Nations Conference on the Law of the Sea (1973–1982)**, Volume VIII: *Informal Composite Negotiating Text*, 15 July 1977.

Doc. A/CONF.62/C.3/L.9 (1974), Draft Articles on Marine Scientific Research, **Third United Nations Conference on the Law of the Sea (1973–1982)** First and Second Session (*New York, 3–15 December 1973 and Caracas, 20 June to 29 August 1974*) Volume III: *Documents*.

Email dated 21 Nov 2003 from Mr. Chris Carleton, Head, Law of the Sea Division, United Kingdom Hydrographic Office.

Maritime Delimitation Treaty between Jamaica and the Republic of Colombia, 12 Nov. 1993, <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/JAMCOL1993MD.PDF> (31.07.2018).

Preliminary Draft Convention on Ocean Data Acquisition Systems (ODAS), UNESDOC.SC.72/CONF.85/3; SC/IOC.EG.1(IV)/12. Annex III, Paris 22 October 1971.

Statement by the President of the USA, 10 March 1983. 22 International Legal Materials (ILM) 464 (1983).

The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations, NWP 1-14M, July 2007, 2.6.2.1.

United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs, **Marine Scientific Research, A Revised Guide to the Implementation of the Relevant Provisions of UNCLOS**. New York, 2010.

United Nations, **Report of the Secretary General, Oceans and the Law of the Sea**, Addendum, A/66/70/Add.1, 11 April 2011.

United Nations Treaty Series / Recueil Des Traités: 41691-41708 / II, 1276-1283, Vol.2327, No.41695, 2005.

Yearbook of the International Law Commission, 1956, vol. II, *Articles concerning the Law of the Sea with Commentaries, Freedom of The High Seas*, article 27.

III – MAHKEME KARARLARI

Aegean Sea Continental Shelf, Interim Protection, Order of 11 September 1976, **I.C.J. Reports** 1976, p. 3.

Case Concerning Filletting within the Gulf of St. Lawrence between Canada and France, **Reports of International Arbitral Awards**, 17 July 1986, Volume XIX, s. 255, para 49, 2006.

Southern Bluefin Tuna Cases, (New Zealand v. Japan), Order of 3 August 1999, **ITLOS Reports** 1999; *Southern Bluefin Tuna (Australia v. Japan)*, Order of 3 August 1999, **ITLOS Reports** 1999; *Southern Bluefin Tuna (New Zealand v. Japan; Australia v. Japan)*, Order of 16 August 1999, **ITLOS Reports** 1999.

The Minquiers and Ecrehos case, Judgment of November 17th, 1953: **I.C. J. Reports** 1953, p. 47.